

Tom Stoppard

TRAVESZTIÁK

Vígjáték két felvonásban

Fordította: Vajda Miklós

Henry Wilfred Carr (1894-1962)

E darab főszereplői közt olyan emberek vannak, mint Lenin, James Joyce és Tristan Tzara, s ezért talán nem is hinné az olvasó, hogy Henry Carr figuráját is a valóságból vettem. Pedig így van.

1918 márciusában (az itt következő tényeket Richard Ellmann *James Joyce* című könyvéből merítettem) egy Claud Sykes nevű színész, aki akkoriban éppen Zürichben élt, azzal az ötlettel kereste meg Joyce-ot, hogy alakítsanak színtársulatot angol darabok bemutatása céljából. Joyce ráállt, és az Angol Színjátszók nevű társulat gazdasági igazgatója lett. Elsőnek Oscar Wilde *The Importance of Being Earnest (Bunbury)* című darabját kívánták bemutatni. Szereplőket kerestek.

A hivatásosoknak harminc frank jelképes gázsit szántak, az amatőröknek tízet villamosra a próbák idején. Joyce igen lelkesen tevékenykedett, A. Percy Bennett brit főkonzult is fölkereste, hogy a társulat működéséhez hivatalos jóváhagyást kérjen. Meg is kapta, annak ellenére, hogy Bennett „mérgező volt, amiért Joyce nem jelentkezett a konzulátuson, s nem ajánlotta föl szolgálatait háború idején, sőt talán arról is tudott, hogy Joyce publikált a semleges irányzatú *International Review*-ban, és nyíltan hangoztatta közömbösségét a háború kimenetelére iránt. Talán még arról is hallott, hogy Joyce is megírta, éppen ekkortájt, a maga Mr. Dooley-verzióját...” Ellmann remek életrajzából idézek. E könyv forgatásában nagy élvezetemet leltem a darab írása közben. („Mr. Dooley” Borsszem Jankó-szerű szatirikus figura volt az amerikai sajtóban, Finley Peter Dunn alkotása, az 1898-as spanyol-amerikai háború idején. V. M.)

Sykesnak sikerült kiosztania a szerepeket. „Fontos fölfedezés volt Tristan Rawson, egy jóképű férfi, aki négy évig bariton szerepeket énekelt a kölni operában, de prózai darabban még sohasem lépett föl. Hosszas rábeszélésre elvállalta John Worthing szerepét. Az inaséra Cecil Palmert nyerte meg Sykes, és talált egy Ethel Turner nevű nőt Miss Prism szerepére... A főszerepre, Algernon Moncrieff szerepére azonban még nem akadt vállalkozó. Joyce egy szerencsétlen pillanatban fölkerült egy magas, jóképű, Henry Carr nevű fiatalember, akit a konzulátuson látott. Carr, aki megrokkant a fronton, ott dolgozott valami kis állásban. Sykes megtudta róla, hogy Kanadában játszott már amatőr produkciókban, és ezért úgy döntött, hogy megkockáztatja a dolgot.”

Carr játéka valóságos kis diadalnak bizonyult. Lelkesedésében még nadrágot, kalapot s pár kesztyűt is vásárolt Algernon szerepéhez. P bemutató után nem sokkal azonban a színész és a gazdasági igazgató összeveszett egymással. Joyce a társulat minden tagjának kiosztott a harminc, illetve tíz frankot, megállapodás szerint, de sikerült megbántania Carrt, aki később elpanaszolta Sykesnak, hogy Joyce úgy, nyomta kezébe a pénzt, mint valami borralvót.

A következmények aránytalanok voltak, és hosszan elhúzódtak Joyce és Carr végül is bírósághoz fordult, két külön keresettel. Carr térítést követelt a nadrágról s a többi holmiért vagy pedig részt

bevételből, Joyce viszont Carr perelte öt jegy áráért, melyeket az eladott, továbbá pert indított becsületsértésért is. Ezek az ügyek csak 1919 februárjában rendeződtek. Joyce nyert a pénzért indított perben, de veszített a becsületsértésiben. Teljes bosszúját azonban tartalékolta, s az *Ulysses*-ben aztán „oly aprólékos gondnal és kérlelhetetlenséggel osztotta ki a büntetéseket, akár Dante... Eredeti szándéka szerint Bennett főkonzult és Henry Carr lett volna a »Circe«-epizód két részeg, istenkáromló, mocskos szájú katonája, aki leüti Stephen Dedalust; utóbb azonban mégis úgy döntött, hogy Bennett a törzsőrmester legyen, Carr közlegény előjárója, akiről azonban Carr teljes tiszteletlenséggel nyilatkozik.”

E Henry Carr-ra vonatkozó szűkös tényekből - többet nem tudván fölhajtani - teremtettem egy öregembert, aki még mindig Zürichben él, s annak a nőnek a férje, akit a könyvtárban ismert meg még a lenini időkben, s aki fölidézi emlékezetében, talán nem teljes pontossággal, találkozásait Joyce-szal és Tzarával, a dadaistával.

Nem sokkal a darab londoni bemutatója után levelet kaptam, amelytől izgatottan s némi szorongással kezdtem olvasni. Így kezdődött: „Nagyon fölizzgattak a darabjáról megjelent beszámolók, aminek az a fő oka, hogy Henry Carr a férjem volt egészen 1962-ig, vagyis haláláig.” A levelet Mrs. Noël Carr írta, a második feleség.

Tőle tudtam meg, hogy Henry Wilfred Carr 1894-ben Sunderlandben született, és Durham megyében nőtt föl. Három fiútestvére volt, köztük Walter, az ikertestvére, s már valamennyi meghalt. Tizen-hét évesen kiment Kanadába, ahol egy ideig egy bankban dolgozott. 1915-ben önként jelentkezett katonai szolgálatra, és egy kanadai alakulattal Franciaországba került. A következő évben súlyosan megsebesült, s miután öt napig hevert a senkiföldjén, fogságba esett. Sebe-sülése miatt a németek egy kolostorban helyezték el, ahol a barátok részlegesen meggyógyították, majd pedig mint „cserefoglyot” egy csoporttal Svájcba küldték. Henry Carr így került Zürichbe, ahol útja keresztezte James Joyce-ét, főszereplője lett színpadi és életbeli drámaírnak, és valamiféle halhatatlanságra is szert tett az *Ulysses* egyik mellékalakjaként. Első feleségével, Nora Tullochban is Zürichben került össze. A háború után, Angliában esküdtek meg, majd később Carr kivitte Kanadába, ahol ő maga egy áruházban dolgozott Montrealban. Egészen a cégtitkári pozícióig vitte a vállalatnál.

1928-ban Montrealban ismerkedett meg Noël Bachhal, s miután elvált, 1933-ban összeházasodtak. A következő évben visszatértek Angliába, ahol Henry végül egy öntödében helyezkedett el. A második világháború kitérésékor feleségével Sheffieldben élt. Kibombázták őket, s egy warwickshire-i faluba költöztek, ahol Henry a helyi polgárőrség parancsnoka lett. Ott éltek a háború utáni években is. 1962-ben, egy londoni látogatás alkalmával Henry Szivrohamot kapott, s meghalt a kensingtoni St. Mary Abbots Kórházban. Gyermekei nem voltak.

Ezekért az életrajzi adatokért köszönetet mondok Mrs. Noël Carnak, és külön hálaival tartozom neki az irántam és darabom iránt tanúsított jóindulatáért.

Szereplők

- HENRY CARR** Szerepel lompos, nagyon vén öregemberként és önmaga fiatal, elegendő énjeként is
- TRISTAN TZARA** A dadaista költő alacsony, sötét hajú, nagyon kisfiús küllemű és elbűvölő (az ő szava) fiatalember

JAMES JOYCE Ó James Joyce 1917-18-ban,
harminchat éves korában. Más-
más öltönyhöz tartozó nadrágot
és zakót visel

LENIN Ó Lenin 1917-ben,
negyvenhét éves korában

BENNETT Carr inasa. Méltóságteljes jelenség

GWENDOLEN Carr húga. Fiatal és csinos, de
egyben figyelemre méltó
jelenség is

CECILY Szintén fiatal és csinos,
és még inkább figyelemre méltó
jelenség. Öregen is szerepel

NÁGYA Nagyezsda Krupszkaja,
Lenin felesége. Negyvennyolc éves

Első felvonás

A darab Zürichben, két helyszínen játszódik: Henry Carr nappalijában („a szoba”) és a Zürichi Nyilvános Közkönyvtár egyik részlegében („a könyvtár”). A cselekmény legnagyobb része Carr emlékezetében történik, az első világháború idején, ezt tükrözik a díszletek és a jelmezek stb. is. Azt kell föltételeznünk, hogy az Öreg Carr azóta is ugyanabban a lakásban él.

A szoba főbejáratának közepén, hátul kell lennie: a legtöbb belépés vesztese hatásából, ha oldalról történne. Kétszárnyú ajtó volna a legjobb. Van azonban legalább egy oldalajtó is. Középen asztal, mindkét oldalán egy-egy jó székkal, s oldalt is áll egy asztal. A többi bútoron kívül.

A könyvtár nagyobb arányokat sejtet - magas könyvespolcok stb. A második felvonásban Cecily (a könyvtáros) számára kell egy pult vagy íróasztal, amelynek a darab elején nem föltétlenül kell látszania. Némely bejövétel (például Nágyáé) inkább az ajtón át s ne a takarásból történjen. A könyvtárnak a prológban és a második felvonásban nem kell föltétlenül azonos szögből látszania. A könyvtárban kezdjük. Joyce-nak is, Leninnek is, Tzarának is külön helye van.

Gwen Joyce mellett ül. Könyvek, papírlapok, ceruzák közt dolgoznak... Lenin szintén csöndesen ír, könyvekkel és papírokkal körülvéve. A darab kezdetén Tzara szintén ír. Asztalán egy kalap és egy nagy olló. Befejjezi az írást, majd fogja az ollót, és szavanként belevagdossa a papírt a kalapba. Mikor valamennyi szó benne van a kalapban, összerázza, és kiborítja őket az asztalra. Gyorsan összerendezi a papírdarabkákat rögtönzött sorokká, egyiket-másikat megfordítja stb., majd fennhangon olvassa az eredményt

TZARA Rézüst bezzeg lónak csak te napfénytzara,
Hozzad sehogy oda mégoly lábad szára! Reszket
néném annyi hogyha bütyke hetyke, Születik majd
önmagára csókos csaknem Klára!

CECILY (belép) Sssssss!

Figyelmeztetése általában az egész könyvtárnak szól. Az egyik takarásból jön be, nem az ajtón, keresztül megy a színpadon, s a másik oldalon távozik, szapora léptekkel, mint akinek dolga van. Űgyet sem vetnek rá

JOYCE (diktál Gwennek) Dombtalan holles eamus...

GWEN (írja) Dombtalan holles eamus...

JOYCE Háromszor.

GWEN Ühüm.

JOYCE Küldj fényest, könnyűt, homorú haránthornyosat, méheknek
fürgé gyümölcsit.

GWEN Küldj fényest, könnyűt, homorú haránthornyosat, méheknek
fürgé gyümölcsit.

JOYCE Háromszor.

GWEN Ühüm.

JOYCE Hopparé, galambom, hopparé!

GWEN Hopparé, galambom, hopparé!

JOYCE Hopparé, galambom, hopparé!

GWEN Szintén háromszor?

JOYCE Ühüm.

TZARA (közben visszaszórta a papírdarabkákat a kalapba. Kivesz egy
marékkaal, s most egyenként olvassa föl, majd visszaejti őket)

Csaknem Klára!

Reszket rézüst annyi hogyha

Bezzeg néném lábad szára

Mégoly bütyke napfénytzara...

... Kalap!

CECILY (ismét megjelenik) Ssssssss! (Könyveket hoz, lerakja őket
Lenin elé)

Tzara az ajtón át távozik a könyvtárból. A közönségnek mosta következőket kell látnia: Gwen egy dossziét kapott Joyce-tól. Cecily ugyanilyet kap Lenintől. A dossziék, amelyek nyilvánvalóan kéziratosokat tartalmaznak, föltűnőek és élénk színűek Mindkét lány valami okból leteszi a magáét, majd tévedésből a másikét veszi kézbe. Az eredeti produkcióban Gwen leejtett egy kesztyűt stb., stb., de nem fontos, miért történik ez a tévesztés, csak az a fontos, hogy lássuk megtörténni. Gwen most távozni készül a könyvtárból, s elindul Lenin dossziéjával. Cecily szintén távozik, de nem az ajtón át, hanem a takarásba. Nágya lép be, éppen amikor Gwen távozik. Egymásba ütköznek, s mindkettő elnézést kér, Gwen magyarul, Nágya oroszul. Nágya izgatottan jön be. Körülnézve keresi a férjét, majd egyenesen odamegy hozzá. Oroszul beszélnek

NÁGYA Vologya!

LENIN Sto takoje? [Mi van?]

NÁGYA Bronszkij prisol. On szkazal sto v Petyerburge revolucija!

[Bronszkij jött föl. Azt mondja, Szentpétervárott forradalom van!]

LENIN Revolucija!

Ekkor Joyce föláll, és járkálni kezd föl s alá, miközben zsebéből apró cédulákat halászik elő, melyekre ötleteket jegyzett föl esetleges fölhasználás céljából. Mialatt Leninék tovább beszélgetnek, Joyce egyenként cédulákat húzgál elő, s hangosan fölolvassa, ami rájuk van írva

JOYCE (eltűnődik ezen a cédulán) „Morózus delectáció... Aquinas, a hordóhasú... Fratre porcospino...” (Úgy dönt, ez nem kell. Összegyűri és eldobja. Kivesz egy másikat) „Und alle Schiffe brucken...” (Úgy dönt, ezt megtartja, s ezért zsebre vágja. Kivesz egy másikat) „Entweder transzszubsztancialitás, oder konzszubsztancialitás, de semmi szín alatt sem szubsztancialitás...” (Úgy dönt, hogy ezt is megtartja)

Közben Leninék a következőket mondták:

LENIN Otkuda on znajet? [Honnan tudja?]

NÁGYA Napiszano v gazetah. On govorit sto car szobirajetszja otrecszsja ot presztola! [Benne van az újságokban. Azt mondja, a cár le fog mondani!]

LENIN Sto ti! [Dehogya!]

NÁGYA Da! [De igen!]

LENIN V gazetah u nyevo? (Ő hozta az újságot?)

NÁGYA Da! [Igen!]

LENIN Ti szama vigyela? [Te magad láttad?]

NÁGYA Da, da, tla! [Igen, igen, igen!]

Mégis Joyce hangja uralta a jelenetet. Most éppen a padlón talál egy papírdarabkát - Lenin ejtette le véletlenül. Joyce fölszedi. Nágya elmege a könyvtárból, az ajtón át

LENIN (*oroszul mondja*) Igyi nazad i szkazsi jema sto ja prihozs. Tolko szoberu szvoji bumagi. [*Eredj haza előre, összeszedem a papírjaimat, és megyek én is.*] (*Összeszedi a papírjait*)

JOYCE (*a leejtett cédulát tanulmányozza*) „Az imperializmus - tányérnyaló - lakájai - a kapitalisták.”

LENIN (*főlismeri ezt a szöveget. Megáll, odamegy Joyce-hoz*) Pardon!... Entschuldigung!... Scusi!... Excuse me!... Elnézést!

JOYCE (*átadja neki a cédulát*) Je vous en prie! Bitte! Prego! Nem történt semmi!

Lenin távozik

(*Egyedül marad. Deklamál*)

Egy zürichi könyvtáros hölgyemény

Ajkáról szolt e közlemény:

Nicht reden! Silence! Csönd legyen!

Es kuckójából előtipegett

E hölgy, morcos volt módfélet.

Mit képzél, nagypofájú olvasó -

CECILY (*bejön, mint előbb*) - Sssssss!

JOYCE (*engedelmesskedik, fölteszi a kalapját, fogja a botját, s miközben Cecily rosszallóan néz rá, kényelmesen sétálva távozik, és énekel*)
Sejde...

Ha ír hazádba átkelsz majd az Óperencián.

S Claddagh fölött már holdfény tündököl;

Elnézheted, ahogy sülyyed a nap,

S aranylón csillog a Galway-öböl...

Most Öreg Carré a színpad. A könyvtár helyét a szoba foglalja el. Mondani sem kell, a változást a lehető legkisebb fölfordulással kell végrehajtani, és talán áthidaló zene alkalmazása lenne kívánatos.

Megjegyzés: az eredeti produkcióban a szobában állt egy zongora, amelyet különféle alkalmakkor az Öreg Carr használt; ezen a helyen a változás alatta „Galway-öböl” dallamát játszotta (nagyon rosszul). A zongora jobboldalt, elől állt az egész darab folyamán. Az is elképzelhető, hogy az Öreg Carr kezdetől mozdulatlanul a színen volt, egy öregember, aki emlékezik...

ÖREG CARR Na persze, ír volt. De nem Limerickből való, nem. Joyce dublini ember volt - máskülönbén meg se írhatta volna azt a könyvet. Él Dublinban egy fiatal ír úr, ki tam-ti-tam, tam-ti-tam, jól kúr... Valaha csak úgy ontottam az ilyeneket, habár a konzuli szolgálat nem mondható éppen ihlető közegnek. Nemigen honorálják a poézist a konzuli szolgálatnál, nem támogatják, nem méltányolják. Nem állítható, hogy a rímelési és versfaragási készség az előmenetel sine qua nonja lett volna Ófelsége konzuli szolgálatánál... Habár nem is tiltották, az sem állítható, sőt, éppen ellenkezőleg, a szolgálat csupa fölvilágosult, kiművelt emberből állt, kik valamennyi művészetet fölkarolták - nem is kell messzire menni, itt van példának az alkalom, ahogy mi összekerültünk, Joyce meg én, itt járt, ebben a szobában, én teljes támogatásomról biztosítottam, ebből lett aztán egy elsőrangú színpadi produkció, nagy siker, személyes diadal számomra Ernest igényes szerepében, na nem az Ernesté, hanem a másikférfié, persze, Algernon, és mi lesz, ha nincs uborkás szendvics Lady Bracknellnek, noha ismerjük a sajnálatos következményeket, és a többi. A bugris ír. Habár nem vagyok az a fajta, aki melengeti a sérelmeit, meg különben is, ennyi év után minék, hisz már rég a sírjában nyugszik odafönt, a hegyoldalon, minek neheztelnénk most már egymásra, noha nem éppen kellemes, ha bíróság elé citálják az embert egypár rongyos frankért (nem is a pénz miatt meg nem is a nadrág miatt volt az egész, ha már itt tartunk), na mindegy, szóval, az igazat megvallva, a versfaragás támogatása nem tartozott a zürichi Brit Konzulátus legfőbb gondjai közé 1917-ben, mostanra meg már elszállt belőlem a szufia. Késő volna újramezdeni. Hja, hol van mára tavalyi hó! De elkalandoztam. Ámbátor szabadkozni fölösleges, a folytonos elkalandozás az aggkori visszaemlékezés bája és mentsége. Emlékirataim, tehát? Henry

Carr élete és kora. Híres emberek barátja. Emlékeim James Joyce-ról. Így láttam James Joyce-ot. James Joyce, az ember. Bíróság előtt James Joyce-szal... Milyen volt valójában James Joyce, szegezük nekem a kérdést gyakorta. Eh virágkorában ismertem, az szentigaz, teremtő lángelméje akkoriaz Ulyssesen dolgozott teljes gőzzel, a könyv megjelenése előtt Joyce még nem volt önmaga szobra, amely előtt turisták kattogtatják a masináikat, amivé később vált, a képein többnyire bizonytalan színű bársonyszakettban látható, akkoriban még fekete-fehérben ment ugyanis a fényképezés, meglehet, hogy sötétké volt az a zsakett, vagy tán mély borvörös, ő meg egy csokor bődító ibolyát szagolgat, annak a színe aztán végképp nem mondható meg, na de elég is, fejen állva is el tudom mondani - na, egyszóval - Emlékeim James Joyce-ról... Fog ez menni. Számunkra, akik ismertük őt, Joyce lángelméje kezdetől teljesen nyilvánvaló volt. Társaságában azt érezte az ember, hogy itt egy lenyűgöző intellektus szemünk előtt mintázza magát tulajdon emékművévé - ez lett végül a könyv melyet *Ulysses* néven ismert meg a világ! Habár mi akkoriban még eredeti címén elegettük, ami (ha emlékezetem nem csal) ilyesmi volt, hogy „Elasztikus Bloom-bugyogó”.

Joyce megfontolt, szemérmes, kicsapongónak vagy szertelennek semmiképpen sem mondható ember volt, mégis jó kedélyű, anélkül, hogy pazarló lett volna, ámbar nem jellemezte hajthatatlan szigor sem a keményvalutával s annak megannyi átszámítható és beváltható nemével és címetével szemben, melyekből azonban ő csak bizonyos elégséges mennyiséget kívánt magának a világtól, ugyanis a testi és világi örömeket szerzetesi megvetéssel szemlélte, noha mindamellett nem is zárta ki magát az emberi társadalom gazdagságából, melynek kísértéseit azonban aszketikus közönnyel fogadta, amit jöllehet olykor váratlan és katasztrofális aberrációk váltottak föl nála - egyszóval rejtély volt, ellentmondásokkal terhelt szószólója az igazságnak, egy megszállott pereskedő, noha egyúttal visszahúzó és alapjában véve magának való ember, aki a közügyek iránti közömbösségét az egész világ tudtára kívánta adni - szóval egy hazug képmutató, egy zsugori, tarhás, paráznalkodó, részeges garázda, annyit se ért, mint a papír, amire leírom - na, ez a rész megvan.

Egy konzuli tisztviselő további emlékei a legfehérebb Svájcól. A konzulátusi élet napos és árnyoldalai Zürichben az első világháború idején. Vázlat. A sebesen sikló villamosok és nyersszürke banképületek nyüzsgő metropolisában, kozmopolita éttermek s a sebes folyású, takonyzöld (mucus mutandis) Limmat folyó rakpartjainak városában, rubinköves óraszerkezetek s mindenféle menekültek közt, mint példának okáért Lenin... na, itt egy poén... Lenin, ahogyan én láttam. Lenin konzulátusi szemmel. V. I. Lenin. vagy hogy készül a forradalmár. Írta: Henry Carr. Nagyon jól emlékszem első találkozásomra Leninnel, vagy ahogyan könyvtári olvasójegyén állt: Vlagyimir Iljics Uljanovval. Társaságában azt érezte az ember, hogy komplex személyiséggel áll szemben, egy idegennel, aki enigmatikus, magnetikus, ámbar nem asztigmatikus, mert át-ható (ha emlékezetem nem csal) barna tekintete erre nem utalt. Egy alapjában véve egyszerű ember, ki mindazonáltal intellektus, egy teoretikus, aki - már akkor fölismertem - ama látszólag lehetetlen feladatnak szentelte életét, hogy a civilizált világot munkásküldöttek állandó bizottságainak szövetségévé alakítsa. Midőn kezét ráztam e dinamikus, gnómius, ám korántsem kómikus idegennel, ki homlokába hulló szőke fürtjeivel és simára borotvált csinos arcával leginkább egy skandináv tengeri - nono, hékás, ön eltévesztette a házszámot, uram, nemde bár? -, nem számít, sebai, majd kijön a mosásban, ez a műfajhoz tartozik. Elég annyi, hogy akinek (mert ha leszámítjuk a történelmi távlatot, és elfelejtjük a fotográfiákat, a Vörös tér, ahogy dugig tömve van proletariátussal, és odanézzenek! Ugyan ki a szónok? Nem más, mint a mi kopasz, szakállas, mellényes öltönyt viselő barátunk, Uljanov! Jól ismertem, mindig ott ült az ablaknál, a Közgazdaság A-tól K-ig előtt), szóval, ha mindezt elfelejtjük, mi volt ő Radeknak és Radek öneki? Vagy Martov, vagy Martinov? Plehanov, vagy ő Uljanovnak, ha már itt tartunk? Zürichben 1917-ben? Kávéházi összeesküvők voltak - na és? Hógolyók

a pokolban. És hógolyó ide vagy oda, Leninnek egy a millióhoz esélye ha volt. Emlékszünk arra a gyűlésre? Szociáldemokraták az európai polgárháborúért. A megjelentek teljes létszáma négy fő: Uljanov, Uljanovné, Zinovjev meg egy rendőrspicli. Es most meg tudni akarják, milyen ember volt, igaz? Milyen is volt valójában Lenin, szegeznek nekem a kérdést gyakorta. *(Nekiveselkedik)* Nekünk, akik ismertük őt, Lenin nagysága kezdettől teljesen nyilvánvaló volt. *(Ismét föladja)* Akkor miért nem tettél rá egy fontot, most milliomos lennél, mint az a pasas, aki hat pennyt tett a Titanic ellen! Nem. Az az igazság, a fene se hitte volna, hogy egyszer majd egy tölgyfa fog kihajtani a Spiegelgasse 13. sarokszobájából. Na, ez is poén: Két forradalom egyetlen utcában. Szemtől szemben a Spiegelgassében! Forradalmak utcája. Vázlat. Írta: Henry Carr. Ha a búsán kanyargó, mogorva Limmat folyónál gyülekezünk, és nyugat felé vágunk neki az útnak, rögvest! rögvest! borig ázunk, ha viszont kelet felé indulunk el, rögvest az Óvárosban találjuk magunkat, hátunk mögött hagyva a fűgén csilingelő bankok és impozáns homlokzatú villamosok metropolisát, a mindenféle kronometriák hazáját, mert itt megállt az idő a sikátorok talányos útvesztőiben, és el se hinnénk Svájcra: egy vöröslámpás negyed rejtőzik itt, pornó- és szexboltok, díszesen faragott portálokkal, bűnbarlangok, ne vigy minket a kísértésbe, urambocsá! urambocsá! második utca jobbra, harmadik sarok balra-íme a Spiegelgasse! -, keskeny, macskaköves, magas, vén házak szegte utca, tizennégyes szám, a keskeny macskaköves suszter, név szerint Kammerer háza, albérlője pediglen Lenin - és attól srégvizavi, az egyes számban pedig a Meierei bár, az avantgárd olvasztókemencéje, a dada bölcseje!! Kié? Hogyan? Kinek a dadája? De hisz a dada, tudják! - futurizmus és szürrealizmus történelmi násza, Marinetti és André Breton keverése, a minden-háborúknak-örök-revéget-vető-háború előtti évek s a két háború közti idők szelleméé - a dada! - le az ésszel, a logikával, az oksággal, az összefüggésekkel, a hagyománnyal, az arányokkal, az értelemmel és a következményekkel, művészetem a dadáé, mert a dada befogad engem - nos tehát: Emlékek a dadáról és híres követőiről, konzuli szemmel a régi Zürichről. Vázlat. Írta: Henry Carr. Mit is művelt a dada az első háborúban, kérlek tőlem gyakorta. Hogyan is kezdődött? Hol kezdődött? És mikor? Mi volt egyáltalán, ki nevezte el dadának, s miért? Ezek és hasonló kérdések máig is világszerte zavarba ejtik a dadaistákat. Számunkra, akik jelen lehettünk bölcsejénél, a datatopográfiai értelemben a nyugat-európai kultúra csúcspontja volt- úgy emlékszem, mintha csak tavaly történt volna (ohó, hová lett a tavalyi?), ahogy Hugo Ball - vagy Hans Arp lett volna? Az! - Nem - Picabia talán? - Nem, hanem Tzara - igen, Tzara! - fogja a sétabotját, és beleiírja a nevét a hóba, és azt mondja rá: tessék! Azt hiszem, ezt Alpoknak fogom nevezni. Hja, a tavalyi hóba, bizony. Es a svicerek hegyein túl közben dörögtek ám a howitzerek, de ideát csak olyan kis tompa puffanásokat hallottunk belőle, mint amikor a tetőről lezúttan a hó - ohó, micsoda isten áldása volt akkor egy szerencsés, jó kis könnyű sebesülés, amellyel e hófödte hegyek nyájas öblébe küldték az embert- óh, Svájc, úgy bomlott ki előttem, akár egy fehér lobogó - békés, civil svicákok országa - semlegesség csodája, nem kombattáns pártatlanság csodája, meg nem támadási szerződés csodája, nemzetközi vöröskereszt csodája - balra entente, jobbra déntente, és közte nyílt a rokkantak völgye, hová bemasírozott csatában fasírozott szerénységem - Carr a konzulátusról! -, keresztnevem Henry, ez mindenestre vitán felüli tény, benne van egy csomó könyvben. Ami pedig a többit illeti, arról hajlandó vagyok vitázni, ámbár csak föltéve és megengedve, hogy levelezni sem röstellnek, részleteket s kronológiát tisztázandó. Minden ponton korrigálható vagyok, kivéve magasságomat, ami ugyebár adott, valamint alakításom sikerét, amire tisztán emlékszem, Ernest igényes szerepében (nem Ernest - a másik) - na és, persze, az óriási megkönnyebbülésre, midőn ez idilli révbe értem, tudniillik Svájcba, a háború roppant viharának nyugalmas középpontjába. Mert ez a lényeg...

Carr most fiatalember, lakásának nappalijában, 1917-ben. Az volna a legjobb, ha a színész egyszerűen levetté például a kalapját és a

köntösét - nem kell paróka, szakáll, smink -, Carr kora a hangjában volt

...itt azt kell mindenekelőtt tudomásul venni, hogy itt nincsen háború. Még akkor sincs, ha másutt mindenütt háború van.

BENNETT Tessék parancsolni. *(Tálcán teát és szendvicseket hozott, két személyre)*

CARR A harciasság teljes és tökéletes hiánya, továbbá a köztéri órák tüntető pontossága az, ami Svájcban az állandóság oly megnyugtató hangulatát adja. Az ember ösztönösen érzi, hogy Svájc nem múlik el. És nem tevődik át máshová. Bizonyára maga is hallotta már a svájci levegő játékonny tulajdonságát emlegetni, Bennett. E tulajdonság az állandóság.

BENNETT Igenis, kérem.

CARR Kétségbeesett emberek, akiknek tizenhárom ütött az óra Elzászban, Triesztben, Szerbiában és Montenegróban, akik alatt megnyílt a föld Észtsországon, Ausztria-Magyarországon és az Ottomán Birodalomban, megérkeznek ide Svájcba, és néhány mély lélegzet után máris érzik, hogy fülükben a sivitás és dübörgés megnyugtató tiktakolássá változott, s hogy lábuk alatt a föld, bár ugyan mindig lejtős, de oly szilárd, akár az alpesi legelők. Ma este színházba vágom; készítse ki az egyenes szabású nadrágot a kék szaténsikkal meg a selyemzsakettet. Az opál mandzsettagombokat fogom viselni.

BENNETT Igenis, kérem. Az újságot meg a táviratokat a fiókos szekrényre tettem.

CARR Van valami érdekes?

BENNETT A Neue Zürcher Zeitung meg a Zürcher Post kölcsönösen jelentős szövetséges, illetőleg német győzelemről ír. Mindkét oldalon a felek az ellenségnek súlyos veszteségeket okozva előrenyomultak, anélkül, hogy maguk komolyabb veszteségeket szenvedtek volna.

CARR Ja persze, na igen... a háború! Szegény nyomorultak! Mit adnék, ha én is visszakerülhetnék a lövészároksba! - a bajtársaim közé - micsoda fantasztikus szellem uralkodott ott kint a sárban, a drótkadályok között-azok a dicső nappalok és félelmes éjszakák! Micsoda boldogság volt meglátni a hajnal! Pusztán életben lenni maga volta hetedik mennyország! Még soha az emberi összecsapások történetében nem volt mézszárlás ahhoz fogható -tengernyi vér! srapel és légnymás - dögletes hullaszag! - Jézus Krisztusom! - itt hagytak a marhák, föláldoztak bennünket! - *ora pro nobis!* - hamar, *segíts ki innen!* - azt hiszem, a szegfű színéhez illő bordó pettyes selyem nyaksál kell, kissé keményítve, könnyedén begyűrve, egyszerű tüvel rögzítve, damaszthajtóka és barna, nem, drapp - nem - készítse ki mégis az egyenes szabású nadrágot a kék szaténsikkal és hozzá a selyemzsakettet. Az opál mandzsettagombokat fogom viselni.

BENNETT Igenis, konzul úr. Az újságokat és a táviratokat a fiókos szekrényre tettem.

CARR Van valami érdekes?

BENNETT Továbbra is a háborúval vannak tele az újságok, Carr úr.

CARR Ja persze... a háború, folyton a háború...

Megjegyzés a fentiekhez: a jelenetet (mint ahogy a darab nagy részét is) az Öreg Carr el-elkalandozó emlékezete, valamint mindenféle előítélete és tévhite irányítja. Ez az emlékezet nem nagyon megbízható, aminek egyik következménye az, hogy a történet (mint, mondjuk, egy játékvonat) időnként kisiklik, s emiatt újra kell indítani arról a pontról, ahol megvadt. Ebben a jelenetben több ilyen „időcsúszás” is előfordul, ezeket Bennett és Carr az „újságokról és táviratokról” szóló szavainak ismétlődése jelzi. Később is vannak hasonló ciklikus helyzetek a darabban, amikor Carr emlékezete elkalandozik a jelenettől, majd ismét visszatér hozzá egy-egy megismételt szövegdarabbal (például Carr és Cecily a könyvtárban). Talán kívánatos volna e pillanatokat valamilyen külsődleges hang- vagy fényhatással, esetleg mindkettővel erőteljesebben is jelezni. Egy kakukkos óra mesterségesen fölerősített hangja volna a legmegfelelőbb, mivel az időre is meg Svájcra is utal. Ez esetben az Öreg Carr első monológjának itt és most részénél egy

naturalisztikus kakukkos órát látnánk, ahogy elüti az időt. Ezeknek az időcsúsztatásoknak a hatása azonban nem lehet zavart keltő, és legyen világos, hogy mi történik

A londoni szabómnál, Drewitt és Fiánál próbáltam éppen, a Savile utcában egy farkasfogminta gyapjúöltönyt, térdnél enyhén svájfolt, szélesedő nadrággal, teljesen újszerű fazon, mikor meghallottam a hírt, éppen a főszabással beszéltek, mikor bejön az öreg Drewitt, de lehet, hogy a fia, és közli. Na, mondom, ez is olyan, mint mikor Ferenc Józsefnek nagyon kellett Bosznia. Nem a Ferenc Józsefet, hanem a Ferdinándot, mondja erre ő. Sarkon fordultam, és úgy, ahogy voltam, átsétáltam Trimmert és Punchhoz, ahol megrendeltem egy háromrészes harristweed öltönyt, buggyos bricsessel és sportos, rávarrott zsebekkel, csontgombokkal, hátul sliccelve. De mire elkészült, már odaát voltam, francia földön! Azok voltak a szép idők! Napfölkelte a senkiföldjén... Harmatsöppek, ahogy csillognak a pipacsokon a fölkelő nap sugarában... Nyugaton a helyzet változatlan... És akkor egyszer csak... ratatata bumm! Ratatata... piúúú... bumm!...

BENNETT Itt járt egy úr. De nem óhajtott várni.

CARR Mit akart?

BENNETT Nem méltóztatott elárulni jövetele célját, konzul úr. Itt hagyta a névjegyet. *(Ezüsttálcán átnyújtja)*

CARR Azt mondja: „Tristan Tzara. Dada, dada, dada.” Dadogott talán?

BENNETT Román akcentussal beszélt a franciát. Es monoklit viselt.

CARR Nyilvánvalóan kémnek próbálja kiadni magát. Ez európai háborúk idején, úgy vélem, nagy divat Zürichben, és nagyban hozzájárul a kényelmetlenséghez, amiket az igazi kémek tömege okoz, akik közmegegyezéssel mind az Odeon meg a Terrasse kávéházban konspirálnak, minek következtében szinte lehetetlen asztalt kapni.

BENNETT Láttam is az urat barátai körében a Terrasse-ban, Carr úr. Hogy konspiráltak-e vagy sem; azt természetesen nem tudnám megmondani.

CARR Kémnek kiadni magunkat, vagy legalábbis román akcentussal beszélni a franciát és monoklit viselni legalább akkora elvetemültség, mint kémnek lenni; sőt, talán még sokkal elvetemültebb dolog, hisz tisztességtelenül kelti a csalárdság látszatát, és, továbbmegyek, indokolatlanná teszi a kávéházak zsúfoltságát, mivel az ily módon nem valódi ármány s nem is jóhiszemű árulás következménye - elvégre nem La Rochefoucauld volt-e, aki *Maximáiban* megjegyezte, hogy úriember Zürichben tavasszal, háború idején csak nagy nehézségek árán talál magának üres asztalt a sok álkém miatt, akik a kémkedő kémeket kémlelő ellenkémeket rendőrkém képében figyelik, micsoda rohadt ország, még a sajtja is csupa lyuk!! *(Ismét kisiklott. A fenti szavakkal megerőszkolt egy sajtos szendvicset)*

BENNETT Igenis, konzul úr. Az újságokat és a táviratokat a fiókos szekrényre tettem.

CARR Van valami érdekes?

BENNETT Oroszországban kitört a forradalom, konzul úr.

CARR Tényleg? Miféle forradalom?

BENNETT Társadalmi forradalom, Carr úr.

CARR Társadalmi forradalom? Kíséret nélküli nők dohányoznak az operában, ilyesmí?

BENNETT Nem egészen, konzul úr. Sokkal inkább osztályok forradalmának nevezném, melyet az orosz társadalom osztódással szaporító egyensúlyhiánya táplál.

CARR Hogy érti azt, hogy osztályok?

BENNETT Urak és szolgák. Kvázi, konzul úr.

CARR Á. Urak és szolgák. *Osztályok.*

BENNETT *(kifejezéstelenül, mint mindig)* Erőszakra is sor került.

CARR Értem. Hát engem a legkevésbé sem lep meg a dolog, Bennett. Nem akarok ugyan utólag okos lenni, de aki csak félig is ismerte az orosz társadalmat, az számított rá, hogy hamarosan eljön a napja, midőn a kizsákmányolt osztály, érdekeinek elhanyagoltása miatti kiábrándultságában, a rubel véstes értékvesztése által kétségbe ejtve, és mindenekelőtt szolgálainak minden mértékét fölülmúló arcátlan pénzsóvárságától fölingerelve, föllázad eme szolgák, lakájok, inasok, szakácsok, komornyikok ellen... Zárójelben jegyzem csak

meg, Bennett, hogy a könyvében, úgy látom, a múlt csütörtökön, amikor Tzara úr itt vacsorázott nálam, nyolc üveg pezsgő elfogyasztása van bejegyezve. Már több korábbi alkalommal is kénytelen voltam magának a mértékletesség erényét ecsetelni, Bennett. Ezúttal csak ennyit mondok: ne feledje Oroszországot.

BENNETT Igenis, konzul úr. Az újságokat és a táviratokat a fiókos szekrényre tettem.

CARR Van valami érdekes?

BENNETT Már le is mondott a cár, konzul úr. Ideiglenes kormány alakult Lvov herceg vezetésével, hadügyminiszter Gučskov, külügyminiszter Miljukov, a szocialista Kerenszkij pedig az igazságügyminiszter. Kerenszkij bevétele a kormányba azt a célt szolgálja, hogy megnyerje a széles néptömegek támogatását, de a kormány hatalmát máris próbára tette a „munkásküldöttek tanácsa”, más néven a „szovjet”, amely jelen pillanatban valamennyi szocialista árnyalatot egyesíti magában. Mindazonáltal belátható időn belül nem várható a szocialisták hatalomra kerülése, ők ugyanis a forradalmat Karl Marx azon jóslata beteljesülésének tekintik, mely szerint Oroszország útja a szocializmusba a *burzsoá kapitalizmus korszakán* vezet keresztül. Marx szerint egyetlen ország sem ugorhat át az autokráciából egyenesen a szocializmusba. Jóllehet a szocializmus végső győzelme elkerülhetetlen, mivel a dialektikus materializmus folyamatának szükségszerű befejezése, mégis a fejlődés kapitalista szakaszának kell megelőznie. Majd ha megéri rá az idő, és csakis akkor, újabb forradalom következik be, a szervezett ipari munkás-ság, más néven „proletariátus” vezetésével. Az orosz marxistáknak ennél fogva kötelességük, hogy üdvözöljék a jelen burzsoá forradalmat, noha meglehet, hogy több nemzedéken át fog tartani. Ennélfogva, ahogyan most állnak a dolgok, biztosra vehető - már amennyire bármit biztosra lehet venni Oroszországgal kapcsolatban -, hogy Oroszország a parlamenti demokrácia megvalósításának irányába fejlődik, a brit minta szerint.

CARR Újságok vagy rejtjeles táviratok?

BENNETT Mindenféle rémhírek keringnek Zürichben a kémek, ellenkémek, radikálisok, művészek és egyéb gyűlevész népség tömegeinek jóvoltából. Itt járt Mr. Tzara. Nem óhajtott várni.

CARR Nem mondhatnám, hogy el vagyok ragadtatva, amiért maga is behódolt ennek az új divatnak, a „szabad asszociációnak”, Bennett.

BENNETT Elnézést kérek, konzul úr. Csak éppen mivel Tzara úr is történetesen művész...

CARR Nem tűröm, hogy erkölcsi ítéleteket hangoztasson a barátaimról. Ha Tzara úr művész, az az ő baja.

BENNETT Igenis, konzul úr. Az újságokat és a táviratokat a fiókos szekrényre tettem.

CARR Van valami érdekes?

BENNETT Szentpétervárott az ideiglenes kormány bejelentette, hogy folytanti kívánja a háborút. A munkásküldöttek tanácsa vagy más-ként „szovjet” szerint azonban a háború nem egyéb imperialista kalandnál, amelyet mindkét oldalon a munkások terhére hajtanak végre. E kaland támogatóit ők egy új kifejezéssel bélyegzik meg, mely nagyjából így fordítható: „a kapitalizmus talpnyaló lakájai”, ami nézetem szerint fölöslegesen sértő.

CARR *(unottan)* Nem mondhatnám, hogy nagyon érdekelnek a nézetei, Bennett.

BENNETT *(bocsánatkérőleg)* Valóban nem túlságosan érdekesek, konzul úr. A Bolsevik Párt azonban még ennél is szélsőségesebb álláspontot hangoztat. A bolsevik vonal szerint az orosz helyzet valamilyen különleges, bár meg nem nevezett sajátossága miatt, melyet Marx nem láthatott előre, az orosz történelem kapitalista szakasza az elmúlt néhány napba sűrűsödött össze, és máris megérett az idő a proletárforradalomra. A bolsevikok azonban törpe kisebbséget alkotnak a szovjetben, 4s vezérük, Uljanov, akit Lenin néven is ismernek, a kilencszázötös' bukott forradalom óta száműzetésben él, mégpedig éppen itt, Zürichben.

CARR Na persze.

BENNETT Igen, konzul úr - ha szabad La Rochefoucauld-t idéznem -, „Quel pays sanguinaire, même le fromage est plein des trous”. Lenin kétségbeesetten mindent az égvilágon elkövet, hogy hazatér-

hessen Oroszországba, de a szövetségesek természetesen nem ereszti. Mivel Lenin csaknem egymaga képviseli az ortodox bolsevizmust - amelyet valójában ő alkotott Szentpétervárott -, pillanatnyilag semmit sem számítanak a nézetei. Az okos fogadó most egyet tenne a millióhoz az ellen, hogy Lenin nézetei győzzenek. Mindazonáltal az az utasítás: kövessen el mindent, hogy Lenin terveit megtudja.

CARR Kövessen el mindent, hogy Lenin terveit megtudjam?

BENNETT Távirat a nagykövettől. *(Indul kifelé)*

CARR Egy a millióhoz.

BENNETT Én tennék rá egy fontot, konzul úr.

CARR Maga ismeri?

BENNETT Hogyne, konzul úr. És ha mégis bármi kétség maradna, a brit titkosszolgálat arról biztosít bennünket, hogy Kerenszkij az az ember, akire figyelni kell. *(Kimegy)*

CARR *(félre)* Bennett az irónia riasztó jeleit mutatja. Mindig azt tapasztaltam, hogy az irónia megjelenése az alsóbb osztályoknál az ébredező társadalmi öntudat első jele. Majd meglátjuk, vajon átmege-e a termelőeszközök, az elosztórendszerek és a pénzintézetek fegyveres kisajátításába, vagy pedig liberális zsurnalizmus formájában kitombolja magát.

BENNETT *(belép)* Tzara úr.

Tzara belép. Bennett visszavonul

CARR Hogy van, kedves jó Tristan? Mi szél hozta erre?

Ez a Tzara (ugyanis lesz egy másik) egy román nonszensz. Belépője megfelelő zenére történhet

TZARA *(kirobbanó energiával)* Élfezet, az élfezet! Eszik, eszik, mint mindik, 'Anri? Allo, allo! Hát esz a sok teakanna s a több? Jön valaki? Talán Gwendolen jön, emlékek? Imádom őt, 'Anri! Én csak azért jöttem ide mosta villamossal, hogy megkérje a kezét - ah! - ha!

BENNETT *(belép)* Miss Gwendolen és Mr. Joyce.

Bejön Gwendolen és Joyce. Bennett az ajtóban marad. Gwendolen és Tzara egy pillanatig elragadtatva bámulja egymást. Ezt azonban alig vesszük észre, mert Joyce kisajátította magának a belépőt

JOYCE Jó napot! Joyce a nevem.
Tán meglepő jövelelem.
Még engem is meglep,
hogy itt szereplek
e roppant disztinált helyen.

CARR Bocsánat... Nem jól... Ki ön?

JOYCE A nemjőlját!... Lebetűzőm.

Hallom, hogy ön a...

TZARA Miss Carr!

GWEN Mr. Tzaral

JOYCE *(csak most veszi észre Tzarát)* Joyce. Jó, de ki ön?

GWEN Ah, elnézést! Minő blamázs!

Henry - Ez Mr. Joyce!

CARR Igy már más!

JOYCE Van szerencsém!

TZARA Nekem úgyszintén!

JOYCE Szándékom nem zavarás.

CARR És mondja... ön poéta tán?

JOYCE Ismeri műveim?

CARR Nem - csupán

beszéde oly furcsa,

az ember nem tudja -

JOYCE Ír.

CARR Limerickből talán?

JOYCE Dublinból. A sors ide hozott.

GWEN Joyce úr sokat alkotott -

JOYCE Bizony! Szegény sorsú író,
aki semmi másra nem jó -

TZARA Egy ír úr, ki itt ír, nem ott.

GWEN Tzara úr költés szobor.

Művében sok a humor.

Sikamlós élceket

szívesen ereget,

szavai, magyarul, dalol!

JOYCE Mister Carrnak ez a dada

nemigen lehet erős oldala -

TZARA Nem hiszem én se - JOYCE

(Carrnak) Le vagyok égve -

CARR Hallottam, nincs egy vasa.

Ám ha pénzt akar, hiába fárad! -

GWEN Ó, Henry! Joyce úr színházat

csinálna, konzuli,

hivatalos, szponzori

támogatást remél magának. CARR

Aha...!

JOYCE - S pár fontot, míg pénzemhez jutok.

CARR Mért ne? Közpénzt készséggel adok.

Őfelsége kormánya

mindig patronálja

a művészetet, ami elég ok.

TZARA Ha kormány, akkor én anti.

GWEN Csak nem akar botrányt kavarni?!

JOYCE Egy fontot kezdetnek -

CARR A német ezreket

szokott a svájci kultúrába tömni!

JOYCE Huszonöt frankot se bánnék.

CARR Tankokkal felérő ajándék!

JOYCE Hússzal is kiegyezem -

CARR Brit kultúrára - ám legyen!

TZARA *(megvetően)* Kultúra s józan ész? Hát még -

JOYCE Tizenötlet is -

TZARA - mit nem? Kéjgáz!

JOYCE Egy fontot legalább - nem ráz!

GWEN Mélységes gondolat,

szívemben ámulat.

TZARA Művészet, hagyomány? Egy frász!

GWEN (Ó!)

TZARA Beethoven! Mozart!? Köpedelem!

GWEN (Ó!)

TZARA Nincsen más szabály, csak a véletlen!

GWEN Annyi sok szonáta

teljesen hiába?

TZARA Okság, logika - röhög a vakbelem!

JOYCE Egy fontot lökjön ide!

GWEN Lenyűgöz engem az esze!

TZARA Szonett, eposz, óda,

mind le vannak ssssz -

GWEN Már félttem, hogy kimondja,

„mind le vannak szarva”!

(A szájához kap, de későn)

CARR Megvan!

(Közben nagyon törte a fejét)

a műsor is! Iolanthe! *(Ejtsd: Jolanti)*

TZARA Förtellem!

CARR Csakugyan?

TZARA Avanti!

Gut 'n Tag! Adios!

GWEN Au revoir!

TZARA Vamonos!

BENNETT Erre tessenek fáradni.

(Becsukja az ajtót Tzara és Gwen után)

Az egész jelenet tiszta elmebaj volt; de most vége, csak Joyce még itt maradt belőle

JOYCE Egy román költő, neve Tzara vala,

rulettal írta versét valaha.
Golyója pörgött,
ő meg úgy költött,
noha... noha... noha...

A két vers között csökken a világitás

Egy költő, ki Írthonból származott, a
rímeléstől aranyeret kapott. Úgy
fájt neki, hogy sírt.
Hát inkább regényt írt,
s megnyitott vele egy új korszakot.

Ha únom a banánt, azt mondom: „Sajnálom,
uraim, hölgyeim, magamat ajánlom.
Bloomról írok regényt,
nem hagyhatom szegényt,
s még a belső monológot is föl kell találnom.”

Kiment. Szünet. Gyöngye fény a karszékében mozdulatlan Carron

CARR Folytassuk. James Joyce, egykori barátom.
Írta: Henry Carr
Ez kissé bizarr.
Én mindazonáltal jónak találok.

Rendes világitás

BENNETT (*belép*) Tzara úr.

Tzara belép, Bennett távozik

CARR Hogy van, kedves jó Tristan? Mi szél hozza erre?

TZARA (*akárcsak Carr, egyenesen a Bunburyból lépett elő*) Az élvezet,
az élvezet! Mi más hozhatna bárkit bárhová? Eszünk, iszunk, látom,
mint mindig, kedves Henry? Már sokszor megfigyeltem, hogy
sztoikus elveket leginkább az epikureizmusra hajlamos emberek
szoktak vallani.

CARR (*mereven*) Úgy tudom, ebéd előtt egy pohár rajnai fehéret
illendő meginni szódavízzel, és annál illendőbb, mennél korábban
issza az ember ebéd előtt. Én még akkor kaptam rá a rajnai fehérre
szódával, mikor jobb társaságban az idegek voltak divatban. Ebben a
szezonzban háborús lábfagyás a divat, de én azért ma is megiszom a
rajnait szódával, mert utána jobban érzem magam.

TZARA Talán anélkül is jobban érezné magát.

CARR Nem, nem - egy pohár rajnai, s múlnak fájdalmai.

TZARA De kedves Henry, a háború következtében az okság elve már
nem divat többé.

CARR Ami teljesen logikátlan, hiszen a háborúnak is megvoltak az okai.
Hogy melyek voltak, már elfeledtem, de annak idején megírták a
lapok. Valami a bátor kis Belgiumról vagy efféle, nem?

TZARA Belgium? Én úgy emékszem, mintha Szerbia lett volna...

CARR Bátor kis Szerbia...? Nem, teljesen kizárt. Az újságok nem
merték volna fegyverbe szólítani a briteket, ha nincs benne megfe-
lelő alliteráció.

TZARA Ó, minő badar beszéd!

CARR Lehet, hogy badarság, de legalább okos badarság.

TZARA Torkig vagyok az okos badarsággal. Sőt továbbmegyek: csakis a
véletlen számít!

CARR Ez roppant okosan hangzik. De mit jelent?

TZARA Azt jelenti, kedves jó Henry, hogy az okok, melyekről mindent
tudunk, olyan okoktól függenek, melyekről nagyon keveset tudunk, s
azok pedig olyanoktól, melyekről semmit sem tudunk. A művészn-
ek pedig az a kötelessége, hogy gúnyolja, kifütyülje és leböföjje
azt a tévhitet, miszerint valódi okozatok megszámlálhatatlan sor-
zatai levezethetők látszólagos okok nagyjából feltételezett létéből.

CARR A művésznak az a kötelessége, hogy megszépítse az életet.

TZARA (*tagoltan*) Dada dada dada dada dada dada dada dada dada
dada dada dada dada dada dada dada dada dada dada dada dada
dada dada dada dada dada dada dada dada dada dada dada dada
dada.

CARR (*rövid szünet után*) Óh, minő badar beszéd!

TZARA Lehet, hogy badarság, de legalább nem okos badarság. Az
okosság lelepleztetett, annyi mással egyetemben, a háború által.

CARR Ön elfelejti, hogy én ott voltam egy idegen csatamezőn, a sárban
és vérben, az emberi szembenállások történetében páratlanul álló
mészárlás kellős közepén. Több nadrágom is ráment. Aki maga
nem harcolt a lövészárkokban, annak halvány sejtelve sem lehet
arról az iszonyatról. Még alighogy francia földre tettem a lábam,
máris térdig süllyedtem egy fésűgyapjuból kézzel varrott, rátűzött
disznóbőr talppántos lovaglónadrágban Ramidge Hawkestől. És ez
így ment-a húszdekás bézs zsávoly, a vastag, anyagában csíkos
kamgárn, a selyemmel kevert, szattyánbőr ülepű flanel vágott zseb-
bel -, amíg csak rokantá nem tett egy golyó, mely átütötte combo-
mon a saját megrendelésre fonalában festett, báranyaggyapjuból
szőtt, pótolhatatlan khaki pantallómat. Svájcban semmi sincs, ami
akár csak emlékeztetne rá.

TZARA Ugyan már, Henry, hisz a nadrágja mindig olyan, mintha -

CARR Már úgy értem, hogy a lövészárokharcra.

TZARA Ej, Henry. hisz ön akár Svájcban is tölthette volna az időt mint
művész.

CARR (*hűvösen*) Kedves jó Tristan, művésznak lenni egyáltalán nem
olyan, mint Svájcban lenni világháború idején. Művésznak lenni
Zürichben 1917-ben oly mértékű önimádatot igényel, amitől még
Narcisszusznak is kidülledt volna a szeme. Mikor én elküldtem
Hamish Rudge-hoz a tisztiegyenruhaszövet-mintakönyvükért,
hazafias érzéseimnek és kötelességtudatomnak engedelmesked-
tem, a szabadság iránti rajongásomnak, a zsarnokság iránti gyűlö-
letemnek s az elnyomottak iránti rokonszenvemnek engedtem - úgy
általánosságban, mert a belgákért speciál különösebben sosem
lelkesedtem. Es mellesleg szólva, én nem lehetnék művész *sehol*
sem, mivel nem vagyok képes azon dolgokat művelni, melyekre azt
mondják, Művészet.

TZARA Azon dolgok művelését, melyekre azt mondják, Művészet, ma
már nem tartják a művész igazi feladatának. Sőt mi több, azokon
ma már megütköznek. Manapság a művész az az ember, aki a
művészetet azzá teszi, ami szerinte művészet. Attól is művész lehet
valaki, hogy az ülepét közszemlére teszi. Költő lehet azzal, hogy
szavakat huzigál elő egy kalapból.

CARR De hisz ez csupán annyi, hogy más jelentést adnak a művészet
szónak!

TZARA Látom, sikerült megértetnem magam.

CARR Ezek szerint akkor ön tulajdonképpen nem is *művész*?

TZARA Ellenkezőleg. Éppen most mondtam el önnek, hogy az vagyok.

CARR De az még nem teszi önt művésszé. A művész olyan ember,
akinek bizonyos tehetsége van többé-kevésbé jól csinálni valamit,
amit csak rosszul vagy sehogy sem képes megcsinálni az, akinek
nincs ilyen tehetsége. Ha van egyáltalán értelme a nyelv használa-
tának, akkor az annyi, hogy a szó egy bizonyos tényt vagy gondo-
latot jelöl, s nem pedig másik tényt vagy gondolatot. Mondjuk, én
azt állítom, hogy tudok repülni... Íme, lám repülök - mondom. De
hiszen ön nem is kavarja a levegőt lebegés közben - jegyezhetné
meg valaki. Ó, nem - mondanám erre én -, ma már azt nem tartjuk a
repülő ember feladatának. Sőt mi több, megütközünk rajta. Ma-
napság a repülő ember nem hagyja el a földet, nem is tudná, hogyan
kell. Értem, mondja erre kissé döbönt beszélgetőtársam. vagyis
mikor ön azt mondja, hogy *tud repülni*, akkor tisztán privát
értelmezésben használja ezt a szót. Látom, sikerült megértetnem
magam, mondom erre én. Akkor hát, válaszolja némi
megkönnyebbüléssel ez az illető, ön tulajdonképpen nem is tud
repülni, igaz? Ellenkezőleg, mondom én, éppen most mondtam el
önnek, hogy tudok. Hát nem látja, kedves jó Tristan, ön egyszerűen
azt kéri tőlem, fogadjam el, hogy ez a szó: Művészet, azt jelenti, amit
ön akar, hogy jelentsen? Csakhogy én ezt nem fogadom el.

TZARA De miért nem? Hiszen ön pontosan ugyanezt teszi a *hazafiság, kötelességtudat, szeretet, szabadság* szavakkal, király és haza, bátor kis Belgium, haszontalan Szerbia -

CARR (*hűvösen*) Ön sértegeti bajtársaimat, kik közül sokan a becsület mezején estek el -

TZARA - meg *becsület*- meg az összes többi jelszó, amelyet terület-szerző és rablóháborúk indoklására használnak, és hazafias indulókká zenésítenek. A zene is korrumpálva van, a nyelvet is besorozták. A szavakat arra kényszerítik, hogy jelentésük ellenkezőjét állítsák. Ezért lett korunk művészete az antiművészet.

A vita fokozatosan egyre hevesebbé válik

CARR Arcátlan. A háborúkat azért vívják, hogy a világ biztonságos legyen a művészeknek. Nemigen szokás így kimondani, de a háború igen hasznos a civilizált eszmények demonstrálása céljából. Hogy a jó legyőzte-e a rosszat, azt legkönnyebben úgy állapíthatjuk meg, ha a művész szabadságát vizsgáljuk. A művészek *hálátlan*sága, sőt mit több, rosszulindulata, nem is beszélve gyávaságukról és tehetetlenségükről, ami a „modern művészet” rugója, csupán a művész szabadságát demonstrálja, hogy jogában áll hálátlan, rosszulindulatlannak, önzőnek és tehetségtelennek lenni, s én ezért a szabadságért keltem hadra.

TZARA A háborúkat olajforrásokért és flottabázisokért vívják, a Dardanellák vagy a Szeuei-csatorna birtokáért, olcsó gyarmati nyersanyagforrásokért és piacokért. A háború kapitalizmus kesztyű nélkül, és sokan tudják is ezt azok közül, akik a frontokra mennek, de azért kimennek a frontokra, mert nem akarnak hősök lenni. Ahhoz kell a bátorság, hogy megtagadja az ember. De mennyivel jobb bátran Svájcban élni, mint gyáván megdöglögni Franciaországban, eltekintve most attól, amit ez nadrágokban jelent!

CARR Uramisten, maga kis román tetűpásztor - vályogvető busman - maga fölfuvalkodott frázisgyártó, beképzelt álművészkedő balkáni műértelmiségi takonyrolád!!! Azt képzeli, maga mindent tud! - amíg mi, szegény balekok azt hisszük, hogy eszmékért harcolunk, *maga* persze mélységesen érti, hogy mi zajlik a *mélyben*, a dolgok alatt! - kész kifejezése van rá! Maga pedáns szópecér! Azt képzeli tán, hogy a maga kifejezései az igaz summái annak, ahogyan a mindennapját éli minden ember? - *kapitalizmus kesztyű nélkül*?-azt hiszi, ez a fő élménye az előreküldött járőrnek, mikor a drótakadály átvágása közben keresztútba kerül a senkiföldjén? (*Vadul*) És ezért bomlik egész Zürich! - Maga házatlan csiga! Megmondom én magának, *igazában* mi zajlik: azért mentem én ki a frontra, mert ez a *kötelességem*, mert a hazámnak szüksége volt rám, és ezt hívják *hazafiságnak*. Azért mentem a frontra, mert azoknak a kis bamba belgáknak és balfácán franciáknak joguk van hozzá, hogy megvédjék őket a germán militarizmustól, és ezt hívják úgy, hogy *szabadságszeretet*. Ez van a dolgok mélyén, és ne mondja nekem semmiféle pállott valagú bosevik, hogy azért hasaltam én a lövészárokban, mert a golyócsapágyon jó a profit!

TZARA (*tombol*) *Nagyon igaz!* Azért került maga a lövészárkba, mert ezerkilencszáz június huszonnyolcadikán az osztrák-magyar trón örököse rangján alul nősült, és megtudta, hogy udvari alkalmakkor a felesége nem ülhet mellette, kivéve! - kivéve, mikor az osztrák-magyar hadsereg főfelügyelőjeként katonai minőségében jelenik meg valahol. E minőségében ezért úgy határozott, hogy megtekinti a hadsereget Boszniában, hogy legalább a *házassági évfordulójukon*, kilencszáztizennégy június huszonnyolcadikán egymás mellett ülhessenek egy nyitott kocsiban, Szarajevó utcáin! (*Szenti-mentálisan*) Aaahhh! (*Összezsattantja a tenyerét, úgy hangzik, akár egy lövés*) Vagy más szavakkal...

CARR (*halkan*) Azért vagyunk itt, mert itt vagyunk... mert itt vagyunk, mert itt vagyunk... itt vagyunk, mert itt vagyunk, mert itt vagyunk, mert itt vagyunk...

Carr az ismert kántálásba kezdett, egészen halkan. Tzara csatlakozik, ugyanazon a hangmagasságon csak annyit ismételt, hogy „da-da”.

Mikor Carr aztán megszólal, Tzara még kis ideig folytatja a halk kántálást

Csodás napok! Hajnal hasad a senkiföldje fölött - A pipacsokon harmatcsöppök ragyognak a fölkelő nap sugarában! A lövészárkban megpezdül az élet!... „Jó reggelt, tizedes! Nyugaton a helyzet változatlan?!” „Minden tipp-topp, százados úr!” „Lelépni, folytassák!” - Csodás szellem a futóárkokban - soha még az emberi szembenállás történetében ehhez a bátorsághoz, bajtársiassághoz, meleghez, hideghez, sárhoz, bűzhöz - réműlethez - örűlethez fogható - Jézus Mária! -de hála ennek a jó öreg lábnak - sose hittem volna, hogy kiválasztanak, kilőnek, hogy egy áldott könnyű seb kicsorduló piros vére - óh, *egek!* hófehér ágyak és pihepaplanok civil mennyországaiba juttat! ó, mesebeli svájccsokoládés Jézusmáriadejőhogyidekerülttemarokkantakparadicsomába a kurvaantantanyjakeservitneki! - Carr a konzulátusról!

Rendes világitás

Hát önt mi szél hozza erre, kedves jó Tristan?
TZARA Ó, az élvezet, élvezet. - Mi más is hozna bárkit bárhová? Eszegetünk, mint mindig, látom, Henry.

CARR Úgy tudom, jobb társaságban az a szokás, hogy öt óraker elfogyasztunk egy uborkás szendvicset. Hol s merre járt múlt csütörtök óta?

TZARA A közönyvtárban.

CARR Ugyan mi a csudát kerest ott?

TZARA Én is ezt kérdezgettem magamtól.

CARR És mi volt a válasz?

TZARA Pssssz! Cecily nem túri a szószátyárságot a tájékoztató részlegben.

CARR Ki az a Cecily? És csakugyan olyan csinos és jól nevelt, mint amilyenek mondják? A Cecily név igen nagy becsben áll ma a divatos keresztelőkön.

TZARA Cecily a könyvtáros kisasszony. Mondja csak, ismer ön egy Joyce nevű illetőt?

CARR A Joyce olyan keresztnev, amely megjegyzéseknek tenné ki a leánycecsemőt a keresztelőkút körül.

TZARA Nem, nem, Mr. Joyce-ról van szó, egy ír íróról, ki főként nagyszámú limerick írójaként ismert. James Augustine névre keresztelték, de anyakönyvezési elírás folytán James Augustaként jegyeztetett be, mely tény viszont csak kevesek előtt ismert.

CARR Előttem bizonyosan nem ismert. De az ír ügyek iránti érdeklődés sosem volt sajátom. Divatos társaságban radikális mellézköngékkel súlyosbított kezdődő vulgaritásnak tekintenek.

TZARA A háború kitörése Joyce-ot és feleségét Triesztben, az Osztrák-Magyar Monarchiában érte. Átmentek Svájcba, és Zürichben telepedtek le. Az Universitátstraßen lakik, és gyakran látható mindenfelé, a könyvtárban, a kávéházakban, amint, mondjuk, hajszálciskos fekete zakóhoz szürke halszállás nadrágot visel, vagy barna tweedzakóhoz fekete, hajszálciskos nadrágot, esetleg szürke tweedzakóhoz barna, halszállás nadrágot, azaz különféle öltönyök és öltözékek ötletesen, de önkényesen összepárosított darabjaiból összeszedett öltözékben járkál, és úgy bánik a nyelvel, mintha a bridzs szabályai szerint osztaná a szavakat. Limerickjeit érdekesebbnek mondják, bár attól nem kell tartani, hogy forradalmat találnak okozni. - Szóval, ismer ön egy Uljanov nevű illetőt?

CARR Nagy nehézséget okoz számomra ennek a beszélgetésnek a követése. Es ön még mindig nem árulta el nekem, hogy mit kerest a könyvtárban. Sejtelmem sem volt, hogy manapság a költőket érdeklí az irodalom. Vagy az érdeklődése netán inkább Cecilynek szól?

TZARA Jóságos ég, dehogy. Cecily igen csinos, és kiváló nevelésben részesült, mint azt ön föl is tettezte, de a költészetről vallott nézetei nagyon régmódúak, s a költőket, meg egyáltalán minden egyebet, rendkívül sajtáságos módon közelíti meg, mégpedig alfabetikus előfordulási sorrendben. Polcra halad előre. Már olvasta Allinghamet, Arnoldot, Bellocot, Blake-et, a két Browningot, Byront, és így tovább, úgy tudom, már egészen a G-ig jutott.

CARR Ki az az Allingham?

TZARA „Fönn a sziklás csúcson, / S kies völgyekbe' lenn, / Manók járják a táncot, / Róluk szól éneke...” Cecily a legnagyobb gyanúval szemlélné minden olyan verset, amelyet kalapból húznak elő. Nini - ez mi, kié a másik csésze? - és miért van uborkás szendvics? Kit vár teára?

CARR Gwendolen számára van terítve - rendszerint ilyenkor érkezik haza..

TZARA , mily elbűvölő! - és, őszintén szólva, nem váratlan. Szerelmes vagyok Gwendolenbe, és csakis azért jöttem, hogy megkérjem a kezét.

CARR Nahát, ez aztán a meglepetés!

TZARA Ugyan, Henry. Hiszen már nyíltan megvallottam érzelmeimet Gwendolen iránt.

CARR Persze hogy megvallotta, kedves barátom. Az én meglepődésem pusztán annak tudható be, hogy önnek bizonyosan találkoznia kellett Gwendolennel a közkönyvtárban, mivel ezen a héten minden reggel azzal távozott itthonról, hogy oda igyekszik, márpedig Gwendolen makulátlanul becsületes leány. Mint bátyjának meg is kell majd ezt beszélnem vele, mivel az egyhangú igazmondás súlyosan veszélyeztetheti egy fiatal leány jó hírét, s az őszintétlenség gyanújába keverheti. Ismerem derék leányokat, akik nem voltak csinosnak mondhatók, s akiknek nem volt semmi rejtegetnivalójuk, de okos füllentésekkel mégis rabul ejtették a legjobb londoni köröket.

TZARA O, én biztosíthatom, hogy Gwendolen ott volt a közkönyvtárban. De csak távolról, a Közgazdaság mellől lehetett gyönyörködnöm benne, mivel a Külföldi irodalmaknál ült.

CARR Nem tudtam, hogy Gwendolen idegen nyelveket is ismer, és egyáltalán nem biztos, hogy el vagyok ragadtatva tőle. Az ilyesmi könnyen szélesítheti egy lány látókörét.

TZARA Nos, ebben a könyvtárban az angol irodalom a Külföldi irodalmak alá van besorolva.

CARR Mily újszerű elrendezés. És van rá magyarázat?

TZARA *(türelmetlenül)* A helyzet az, Henry, hogy sosem tudok vele négy szemközt beszélni.

CARR Ja, persze - a gardedámja.

TZARA Gardedámja?

CARR Igen - csak nem képzeli, hogy kiengedem a húgomat gardedám nélkül ebbe az idegenektől hemzsegő városba? Gwendolen barátónt szerzett magának Zürichben. Én még nem találkoztam vele, de húgom biztosított róla, hogy állandóan együtt vannak, s abból a jellemzésből, melyet diszkrét kérdezősködésem nyomán alakítottam ki magamnak, ez a hölgy, úgy lehet, igen jótékony és fegyelmező hatással bír Gwendolenre, mivel, mondhatni, középkorú, egyszerűen öltözködik, szemüveget visel, s a Joyce névre hallgat, ó, te jószágos Isten. Mit gondol, Gwendolen pénzére utazik a pasas?

TZARA Csak nevetségesen kis mértékben. Azt állítja, hogy regényt ír, és afféle tanítványt csinált Gwendolenből, aki másolja a kéziratait, mindenféleképpen utánanéző a kézikönyvekben, és így tovább. Szegényke olyan naiv, hogy el sem tudja képzelni, miféle könyv lesz az, amely Homérosz Odüsszeiájára s az 1904-es dublini utcajegyzékre egyaránt támaszkodik.

CARR Homérosz Odüsszeiájára és a dublini utcajegyzékre?

TZARA Az 1904-es kiadásra.

CARR Elismerem, szokatlan párosítása a forrásoknak, de nincs teljesen híján a lehetőségeknek. Ám önnek semmi oka úgy viselkedni, mintha már el is vette volna Gwendolent feleségül. Ön még nem vette feleségül, és azt hiszem, soha nem is fogja.

TZARA Ezt most meg miért mondja?

CARR Először is románokhoz nem szokás feleségül menni, másodszor, nem adom meg hozzá a beleegyezésemet.

TZARA A beleegyezését?

CARR Drága barátom, Gwendolen a húgom, és mielőtt elveheti feleségül, magyarázatot kell adnia az egész Jack-kérdésre.

TZARA Jack-kérdés?! Henry, miféle Jack-kérdés? Én nem ismerem ilyen nevű embert.

CARR *(egy könyvtári olvasójegyet vesz elő a zsebéből)* Ezt itt felejtette mikor legutóbb nálam vacsorázott.

TZARA Azt akarja mondani, hogy egész idő alatt önnél volt az olvasójegyem? Én meg büntetést fizettem a könyvtárban, és másikat kellett váltanom!

CARR Az nagy pazarlás volt az ön részéről, hiszen ez az olvasójegy nem is az öné. Jack Tzara úr nevére van kiállítva, az ön neve pedig nem Jack, hanem Tristan.

TZARA Nem, nem; Jack a nevem.

CARR Nekem ön mindig azt mondta, hogy Tristan. És mindenkinek úgy mutattam be, mint Tristant. Ön hallgat a Tristan névre. A Meierei bárban is Tristan néven lett hírhedt. Teljes képtelenség azt állítani, hogy önnek nem Tristan a neve.

TZARA Nos, az a helyzet, hogy a Meierei bárban Tristan a nevem, a könyvtárban pedig Jack, és az olvasójegyet a könyvtárban állították ki.

CARR Verset írni - vagy legalábbis szavakat húzgálni elő egy kalapból - egy néven és a közkönyvtárban másik néven szerepelni érthető elővigyázatosság - de nem tudom elhinni, hogy ez volna a teljes magyarázat.

TZARA Drága, jó Henry, a magyarázat roppant egyszerű. Tavaly egy szép napon, nem sokkal azután, hogy a Meierei bárban diadalmasan előadtuk zajkoncertünket szírényára, kereplőre és porszivóra, a fiúk egy csoportja békésen sörözgetett a Cafe Zum Adlerban - jómagam, Hans Arp, Hugo Ball, Picabia... Arp, mint mindig, most is éppen egy meleg croissant-t dugott az orrába, én meg csöndesen egy Shakespeare-szonett kijavításán dolgozgtam ollóval.

CARR Melyikén?

TZARA A Tizennyolcadik volt, azt hiszem, amelyik ugye így kezdődik: *Vergleichen solle ich dich mit dem Sommertag, / Da du weit lieblicher, weit milder bist?*

CARR De hiszen németül kára gőzért, nem is érdemes hozzányúlni.

TZARA *(vidáman)* Persze, teljesen fölösleges. De ha nem így volna, nem volna dada. Nos, ki más lép bel ekkor az ajtón, mint Uljanov, alias Lenin, egy csapat zimmerwaldistával.

CARR Ez úgy hangzik, mint a forradalmi szocializmus non plus ultrája.

TZARA Az is. Zimmerwaldban kilencszáztizenötben fölszólítottuk a világ proletárjait, hogy lépjenek föl a háború ellen.

CARR Önök?

TZARA Nos, én gyakran ott étkezem velük, és úgy hozta a sors, hogy akkor is éppen ez történt, mikor a bárbeli zongorán valaki eljátszott egy Beethoven-szonátát. Lenin teljesen magánkívül lett tőle, zokogott, akár egy gyerek. Mikor végül összeszedte magát, megtörölte a szemét, és nekirentott a dadaistáknak: „Dekadens nihilista banda, a korbács is kevés volna nekik!” - és így tovább. A Tzara név szerencsére nem sokat mondott neki, de pár nap múlva össetalálkoztunk a könyvtárban, és akkor Cecily bemutatott. „- Tzara!” - mondta Lenin. „- Csak nem a dadaista, remélem?” - Magamon éreztem Lenin szűrös tekintetét. „-Az öcsém, Tristan!” - mondtam erre én. „- Nagy csapás lehet a családnak” - jelentette ki Lenin. Mikor kitöltöttem a beiratkozási lapot, az első keresztnév, ami eszembe jutott, valamiért a Jack volt. De igazán jól jött ki a dolog.

CARR *(élénk érdeklődéssel)* Cecily ismeri Lenint, ne mondja!

TZARA Hogyne, és mindenben egyetértetek, a művészet tekintetében is. Mint dadaista én a burzsoá művészet természetes ellensége és a politikai bal természetes szövetségese vagyok, de a forradalmárok nál az a furcsa, hogy minél balrább megy az ember, annál burzsoább az ízlésük a művészetben.

CARR Nincs abban semmi furcsa. A művészeti forradalom semmilyen kapcsolatban sem áll az osztályforradalommal. A művészek egy kivételezett osztály tagjai. A művészek abszurd módon túlbecsülik a művészetet, ami érthető, csak az a furcsa, hogy abszurdan túlbecsüli mindenki más is

TZARA Mivel ugyebár nem csak egyedül kenyéren él az ember.

CARR Dehogynem. Egyedül művészetben például nem tud megélni. Iskoláskoromban bizonyos délutánokon volt egy „Munkavégzés” nevű kötelező foglalkozás - gyomláltunk, takarítottunk, fát aprítottunk a kazánházban, ilyesmi. De akinek írása volt az igazgató nénitől, az a művészeti előadóban tölthette a délutánt, művészeti munkavégzéssel. Magának tán írása van az *életre?* *(Szenvedélyesen)* *Hol*

szerezte? Mi a művész? Minden ezer ember közül kilencszáz végzi a munkát, kilencven dőzsöl, kilenc jól él, és van egy szerencsés gazember, az a művész.

TZARA (*keményen*) Igen, a Krisztusát neki! - de ha megnézi a rajzokat a barlangok falán, és az ujjakkal vájt mintákat az agyagedények oldalán, akkor azt mondja magában: „Istenem, én ezek közé tartozom!” Nem a vadász és nem is a harcos juttatta el az embert a többlépcsős gondolkodás legelső fokára, és indította el a maga térdben különlegesen svájfolt arslánnadrágjai felé.

CARR De igenis hogy az. A vadász díszítette az edényt, a harcos mázolta a falra az antilopot, a művész hozta haza a zsákmányt. Ez mind egy és ugyanaz. A művész mint különleges emberi lény a művészet legnagyobb találmánya - és család!

TZARA Atyaúrsten! - ide hallgasson, maga kretén angol filiszter - maga tudatlan, hügyagyú, búbánatos, bamba, burzsoá angolszász hímvesző! Mikor a legerősebb állt ki megküzdeni a törzsért, s a legfürgébb ment el vadásznak, a művész volt az, aki táltosként őrzője lett a varázslatnak, amellyel az étvágyat átalakította értelemmé! Nélküle pusztá kávédaráló volna az ember. Evés - darálás - szarás. Vadászat - evés - harc - darálás - rözsegyűjtés - szarás. A különbség az ember és a daráló közt: a művészet. Ez a különbség azonban az idők folyamán egyre csökkentés csökkent. A művészet mecénásokat teremtett és korrumpálódott. Elkezdte annak a becsvágját és szerzeményeit ünnepelni, aki a pénzt adja. A művész megtagadta önmagát: fest - eszik - mintáz - darál - ír - szarik.

Változik a világitás

Művészet nélkül az ember kávédaráló volt: de a művészettel együtt az ember - kávédaráló! Ez a dada legfőbb üzenete. - dada, dada, dada, dada, dada, dada, dada, dada, dada, dada, dada...

Tzara ordít, tombol. Carr mozdulatlan. Rendes világitás; Bennett nyitja az ajtót. Ismét „normális” minden

BENNETT Miss Gwendolen és Mr. Joyce.

Mint az imént, megjelenik Gwendolen és Joyce, Bennett visszavonul

JOYCE Jó napot, a nevem James Joyce -

CARR James Augusta -?

JOYCE (*meghökken*) Ez mi volt? Lövés vaktában?

CARR Ó, dehogya-emigráns ír irodalom lábjegyzeteinek szorgalmas kutatója vagyok.

JOYCE Ismeri a munkáimat?

CARR Nem - csupán a nevét.

TZARA Miss Carr...

GWEN Mr. Tzara...

CARR ...de valamiért ön Limericket juttatja az ember eszébe.

JOYCE Dublini vagyok - csak nem ismeri a várost?

CARR Csupán az útikalauzból, de úgy hallom, ön az átdolgozásán fáradozik.

JOYCE Igen.

GWEN Ó, bocsánat - minő udvariatlanság! Henry - ez Mr. Joyce -

CARR A, hogy van?

JOYCE Van szerencsém.

TZARA Jó napot.

JOYCE Éppen ezt akartam mondani -

GWEN Ismeri Tzara urat, a költőt?

JOYCE Csak látásból s hírből; de én a glaukóma s az infláció áldozata vagyok. Nemrég, ahogy végigmentem a Bahnhofstraßen, megakadt a szemem valamin az egyik galéria kirakatában, és csaknem elájultam a fájdalomtól.

GWEN Mr. Joyce verset is írt az utcáról. Ebben hasonlítanak önök ketten.

JOYCE Aligha. Mr. Tzara szembaja monokuláris, és úgy hírlík, színlelt, míg ezzel szemben magam orvosi igazolással bizonyítható konjunktivitiszben, iritiszben és synechiában szenvedek, és valamilyen nemzetközileg is szemet szúrók mindenkinek.

GWEN Én a költészetre gondoltam. Az ön *Bahnhofstraße* című versére, amely úgy kezdődik, hogy „A vaksi szemnek mily csoda / Az esti utca fényesora, / A lila ég, az ablakok, / A sürgölődő csillagok”. TZARA (*Joyce-nak*) Nagy delíriummal tekintek mesterműve elé. Remélem, majd defekál nekem egy példányt -

GWEN (*fölsikkant*) Oh!

TZARA Mert bizonyos, hogy ön maradandó emléknívűvet alkotand.

GWEN Oh!

TZARA L'art pour l'art - szar tūr szart -

GWEN Oh!

TZARA Elnézést. Én külföldi vagyok.

JOYCE Én is.

GWEN Ilyen gyönyörű verset én még nem is hallottam. Pedig nem rosszra fülem, ugye, Mr. Tzara?

TZARA A legbájosabb része, Miss Carr.

GWEN Oh, ne mondjon már ilyet. Akkor mit szól majd a többihez?

JOYCE És Tzara úrtól olvasott már verset?

GWEN Szégyenszemre még nem. Bár talán inkább önt illetné a szégyen, Tzara úr.

TZARA Elismerem - de a dolog jövátéhető, mégpedig azonnal.

GWEN (*hízlelve*) Oh, Mr. Tzara!...

Tzara a fiókos szekrényhez vagy, ha van, az íróasztalhoz megy, és folyamatosan írni kezd egy nagy fehér papírra

CARR (*Joyce-nak*) Na és ön, Doris?

JOYCE Joyce.

CARR Joyce.

JOYCE Én nem költőként jöttem önhöz, Carr úr, hanem mint az Angol

Színhátszók nevű társulat gazdasági igazgatója.

CARR Szóval ön gazdasági igazgató?

JOYCE Az.

CARR Nos, ha netán pénzt akar, attól félek, hogy...

GWEN Ó, Henry! - előadnak egy darabot, és Mr. Joyce úgy gondolja, a hivatalos támogatásod -

JOYCE Talán majd megmagyarázom. Úgy tetszik, a nevem nem áll túlzottan nagy becsben a zürichi brit kolónia köreiben. Hogy ennek vajon mi az oka, az-e, hogy olykor közöltem a semleges sajtóban, vagy pedig hírlapi teremtményem, a *Mr. Dooley*, mely így kezdődik:

Hadra keltek a nemes nemzetek, háború dúl,

De itt siklóra ül és vacsorázni hazamegy egy úr.

Ki ő, ki enné mára kaviárt, de a nevetéstől nem ehét,

Mert vesztére elolvasta a hadijelentéseket?

és így végződik:

Mr. Dooley az.

Mr. Dooley ő,

Országunkban a legokosabb fő!

„Szegény jó Európa”

Rohan a vágóhídra!

Sóhajtja ő,

Mr. Dooley-ooley-ooley ő.

- vagy tán valami egészen más oka van, ki tudja, mindenestre, az az általános vélemény alakult ki, hogy mindkét hadakozó felet egyforma közönnyel szemlélem.

CARR Holott nem így van?

JOYCE Csak művészként vagyok közömbös. Művészként nem tulajdonítok jelentőséget a politika ingalengéseinek és körforgásainak. De ide nem művészként jöttem, hanem mint James A. Joyce. Ír vagyok. Egy írnek az a legnagyobb büszkesége, ha - én visszafizetem a tartozásomat -

CARR Vagyis pénzről van szó.

JOYCE Néhány font nem esne rosszul, az biztos - de éppen azért jöttem, hogy rendezzem a tartozásomat. Nem régen, sokesztendei önállóság és nélkülözés után, mialatt műveimet mellőzték, sőt, becsmérelték, olyannyira, hogy egy vaskalapos dublini nyomdász el is égette, s más nyomdász nem lévén Dublinban, a miniszterelnök száz fontot utaltatott ki részemre a civillistáról az államkincstár által.

CARR A miniszterelnök?

JOYCE Asquith úr.
CARR Hallottam róla, hogy ki a miniszterelnök - én őfelsége kormányának zürichi képviselője vagyok.
JOYCE Lloyd George úr a miniszterelnök, de akkoriban Asquith úr volt.
CARR Ó, hogyne.
JOYCE E pillanatban nem rendelkezem száz fonttal, de nem is az volt az elképzelés, hogy pénzben térítem vissza a kölcsönt. Említettem azonban az Angol Színház Társulatát. A háborúnak köszönhetőleg Zürichből Európa színházi központja lett. Itt a kultúra a háború folytatása más eszközökkel - olasz opera küzd francia festészet ellen - német zene az orosz balett ellen - csak Anglia nincsen képviselve. Esténként színészek toporognak az alpesi reneszánsz lejtős színpadjain, s a világ minden nyelvén hablatyolnak, kivéve Shakespeare nyelvét- Sheridan és Wilde nyelvét... Az Angol Színház Társulatát mesterművek sorát kívánják színpadra állítani, megmutatandó a svájciaknak, hogy a drámai művészetben ki a legelső a világon.
CARR Gilbert és Sullivan - biz' isten!
GWEN És Joyce úr saját darabja is, a *Száműzöttek*, habár eddig még sajnos -
JOYCE Az csak úgy melleleg -
CARR A *Patience* Gilbert és Sullivantól!
JOYCE Ó, hogyne. Főleg.
CARR A *penzance-i kalózok!* A mikádó!
JOYCE Egy hamisítatlan angol gyémánttal kívánjuk kezdeni, a Bunburyvel.
CARR (*kis szünet után*) Azt nem ismerem. De hallottam róla, és az nem tetszett. Valami ír írta. - (*Gwendolenre pillant*) Egy fajtalan alak - Hát idehallgasson, Janice, legjobb lesz, ha megmondom önnek, hogy őfelsége kormánya -
JOYCE Azért jöttem önhöz, hogy fölkerjsem a főszerepre.
CARR Micsoda?
JOYCE Nagy megtiszteltetés volna, és igen hálásak lennénk.
CARR Honnan a csudából veszi az ötletet, hogy én el tudom játszani a *Bunbury* főszerepét?
GWEN Az én ötletem volt, Henry. Csodás Goneril voltál Etonban.
CARR Igen, tudom, de -
JOYCE Nincsen jó színésznők a főszerepre - aki eljátszon egy nyílt eszű, szellemes angol gentlemant, aki -
CARR Ernest?
JOYCE Nem Ernest - a másik.
CARR (*erős kísértésben*) Nem - nem - kizárt dolog, hogy -
JOYCE Arisztokratikus - romantikus - epigrammatikus - egy ifjú arszlán.
CARR Arszlán...?
JOYCE Olyanokat mond, hogy... „alkalomtán tán kissé túlzóan öltözködöm, ámbar ezt túlliskolázottsággal igyekszem enyhíteni”. Ebből fogalmat alkothat róla magának.
CARR Hány átöltözése lesz?
JOYCE Két teljes ruhacsere.
CARR Városi vagy vidéki öltöny?
JOYCE Előbb az egyik, aztán a másik.
CARR Szobában vagy szabadban játszódik?
JOYCE Mindkettőben.
CARR Nyáron vagy télen?
JOYCE Nyáron, de nincsen túlzott hőség.
CARR Eső nincs?
JOYCE Szál felhő sincs az égen.
CARR Viselhetne, mondjuk - szalmakalapot?
JOYCE Pontosan az van elképzelve.
CARR És nem mutatkozik - pizsamában?
JOYCE Leghatározottabban tilos.
CARR Vagy gyászruhában?
JOYCE Ez a másik nem - csak Ernest.
CARR (*egyet tapsol*) Vázolja röviden a cselekményt, de csak a lényegre szorítkozva.
JOYCE Első felvonás. Fölmege a függöny. Egy lakás Mayfairben. Délutáni teaidő. Ön belép palackzöld zsakettban fekete bársony

hajtókával - fehér selyemharisnya, tökéletes nyakravaló csokorban, gumibetétes cügos cipő, nadrág tetszés szerint. Második felvonás.
CARR Bizonyos kiadásokra leszek kényyszerülve.
JOYCE Egy rózsakertben. Ebéd után. A mellékszereplők néminemű huzakodása. Ön belép egy kellemes garden party-öltözékben - szalmakalap szalaggal, vidám, csikos blézer, fehér betétes félcipő, nadrág tetszés szerint.
CARR (*azonnal*) Krémszín flanel.
JOYCE Harmadik felvonás. A nappali szoba. Néhány perccel később.
CARR Átöltözés?
JOYCE Esetleg, a szöveg egy-két sorának némi kis megváltoztatása révén...
CARR Hozott magával példányt?
JOYCE Itt van nálam.
CARR Akkor vonuljunk át a másik szobába, és hajtsuk végre. (*Nyitja a „saját” szobája ajtaját Joyce-nak*)
JOYCE Ami azt a két fontot illeti -
CARR (*nagyvonalúan, a pénztárcájáért nyúlva*) Ugyan, kedves jó Phyllis...

Szünet. Megmerevednek

GWEN (*szórakozottan*) Fajtalan alak... Hülye állat.

Tzara rá nem jellemző szerénységgel előrejön, kezében kalap, úgy tartja, akár egy színültig telt edényt Kiderül, hogy leírt egy Shakespeare-szonettet, fölvaagdosztta egyes szavakra, s beleszórt a kalapba

TZARA Miss Carr...

GWEN Mr. Tzara - csak nem elmenni készül? (*A kalapra mutat*)

TZARA Csak azután, hogy versemmel megkínáltam önt. (*Odakinálja a kalapot*)

GWEN (*belenez*) A technikája igen szokatlan.

TZARA Minden vers egy pakli képes kártya újbóli osztása, és minden költő csaló. Egy Shakespeare-szonettet kínálok önnek, de ez a szonett már nem Shakespeare-é. Abból a forrásból fakad, ahol az én sajátságosan szerveződött atomjaim nyüzsögnek, s a véletlen leosztás az én kezem nyomát őrzi.

GWEN Melyik szonett az?

TZARA A Tizennyolcadik.

GWEN Mondjam: társad, másod a nyári nap?

Te nyugodtabb vagy s az nem oly üde,
Hisz a május méz-bimbaira vad
Szél csap, s túl rövid a nyár bérlete;
(*Folytatja, romantikus zenekari kísérettel*)

Az ég szeme néha gyujtva ragyog

S arany arca máskor túl fátyolos;

S mind válik a széptől a szép, ahogy

Rútítja rendre vagy vakon a rossz.

De a te örök nyarad nem fakul

S nem veszíti szépséged birtokát;

Ne mondja Halál, hogy rád árnya hull:

Örök dalokban nőssz időkön át.

Mig él ember szeme s lélegzete,

mindaddig él versem, s élsz benne te.*

TZARA Igen, ez az.

GWEN Fölapritotta, mivel rossz? (*Fölmarkol egy csomó szót, visszahullatja a kalapba, és szomorúsága haraggá változik*) Ezek biz' vad s örvénylő szók, uram.

TZARA Úgyis van, asszonyom.

GWEN Adott vón' önnek költőibb lelket / Az ég ura, azt kell kívánnom, jó uram!

TZARA Költői - én nem is tudom, mi az. Derék dolog avagy hamis? Van egyáltalán?

Szabó Lőrinc fordítása

GWEN Ki minket önképire alkotott, / Bölcselme végtelenjében olyik /
Fiát a bűvös szó varázsával /Ruházta fel, s e szó kifog idő / S halál
kettős hatalmán. / A jó vers Él, habár költője rég halott.

TZARA Hol én születtem, nem rímelt az ég. / A bűvös nyelvű igricek,
kik hölgyeik / Kegyébe nyaldokolták magukat, / Vágy múltán kipe-
kelődtek hamar. I Ennél is jobban csőrömet az ál-, / Szó-facsaró,
negéyes és hazug / Vers baszkurálta rím- s ritmusustul.

GWEN (hévvel, akár Tzara) Nyílt szói s hő szerelme, jó uram, / Nékem
elég. / - Őt szolgálád hát, te szív, 1 Szűz gerjedelmed néki add!
(Elszipog egy könnycseppet) Habár nem adnám negyven aranyért, /
Ha daloskönyvem itt volna kezemben / - S a szonettek is nemkü-
lönben. (Elfordul)

TZARA (közelít hozzá, kínálja a kalapot, gyöngéden) Ő már megholt;
most, költő, bizonyíts! Olvassa őt a stílusáért - engem szerelme-
mért!

GWEN (habozik, de aztán kivesz egy papírszeletet a kalapból) „Társad.”
(Folytatja, s kezében gyűjti az összes kihúzott papírszeletet)
üde szépséged méz-bimbaira

nyarad arany túl rövid dalokban

ahogy ragyog -

mondjam vakon válik a rossz,

ember arca túl fátyolos,

mindaddig árnya a Halál,

de versem nyugodtabb, nem fakul,

te örök dalokban... élsz!

(Kis sikkantást hallat az „élsz” szónál, majd hátat fordít a

kalapnak, pár lépésnyire eltávolodik Tzarától)

TZARA (kihúzza néhány következő szót, s lehűti a hangulatot)

Rútítja rendre

bérlete birtokát a nyár, veszíti másod, árnya néha

ég...

GWEN (még mindig izgatott) Nagyon kérem, ne beszéljen nekem az
időjárásról, Mr. Tzara. Valahányszor nekem az időjárásról beszélnek,
mindig az az érzésem, hogy egészen mást akarnak mondani.

TZARA (odamegy hozzá) Én is egészen mást akarok mondani, Miss
Carr. Rajongva bámulom önt, mióta ismerem. (Beleejti a nála lévő
papírszeleteket a kalapba)

Ugyanígy tesz Gwen is. Tzara félrerakja a kalapot

GWEN Ön engem ellenállhatatlanul vonzott mindig. Még nemis ismer-
tem önt, s már akkor sem voltam közömbös ön iránt. Mint tán tudja,
Joyce úrnak segédkezem új könyve írása körül, amely, meg vagyok
győződve, zseniális remekmű. Sajna a zsenialitást jobb társa-
ságban manapság úgy tekintik, mint ami kizárja a rendes, tiszt-
ességes családi életet. Egy lánynak alig nyílik alkalma olyan
emberrel találkozni, mint ön, aki osztja rajongását Mr. Joyce művé-
szete iránt.

TZARA Mint én, Gwendolen?

GWEN Azt gondolja, drágám, hogy nem vettem észre a könyvtárban?
- amint rajongva bámulja őt a Közgazdaság mellől, tekintetével
kíséri egészen a Külföldi irodalmakig? Mikor diszkrét kérdezőskö-
déssel sikerült megállapítanom, hogy ön is költő, mégpedig a lehető
legmodernebb felfogású, azonnal tudtam, hogy sorsom: szeretni
önt.

TZARA (meglepetten) Ön csakugyan szeret engem?

GWEN Szenvedélyesen!

TZARA Drágaságom, nem is tudja, milyen boldoggá tett!

GWEN Én Tristanom!

Megölelik egymást

TZARA (kibontakozik) De ugye akkor is szeretne, ha nem osztanám
rajongását Mr. Joyce művésze iránt?

GWEN De hiszen osztja.

TZARA Igen, persze, osztom, de tegyük föl -

Gwen szájon csókolja. Átölelik egymást

JOYCE (visszajön) Uram, nem méltó önhöz e félig fekvő tartás!

Tzara és Gwen szétrebben

(Átmegy a főbejáráthoz, fogja a kalapját, nyitja az ajtót, és Tzarának
mondja) Monokliját a rossz oldalon viseli.

Tzara valóban a másik szemén viseli a monoklit. Most átteszi a helyes
oldalra. Joyce az előbbi mondatával távozott

GWEN I kell mondanom Henrynek! (Odaadja Tzarának a dossziét,
amelyet a prologban kapott) Itt egy fejezet Mr. Joyce könyvéből,
amelyet lemásoltam neki.

TZARA De találkozott már a dadával, angyalom?

GWEN Még nem, angyalom! A következő fejezet, amelyen most dol-
gozunk, a katekizmus formájában lesz megírva! (Megcsókolja, majd
kiszalad Henry szobájába)

Újra nyílik a középső ajtó, és újra belép Joyce, megáll a küszöbön.
Fejétől a melléig apró, fehér papírszeletkékké borítják, mindegyiken
Shakespeare Tizennyolcadik szonettjének egy-egy szava, vagysis vilá-
gos, hogy Tzara Joyce kalapját használta

JOYCE Ezt hogy értem?

TZARA Sehogy. Semmi értelme. Értelmetlen, akár a természet. Vagyis
dada.

JOYCE Soroljon további példákat a dadára.

TZARA Az állatkert záróra után. A logikus gardénia. A vesztes hazard-
játékos. A nyertes hazardjátékos. A tojáspólo-sportjátészma, avagy
időtöltés a fölső tízezer számára, melyben a játékosok tetőtől talpig
tojássárgájával borítva hagyják el a pályát.

JOYCE Ezt a sportot avagy időtöltést ön találta fel?

TZARA Nem.

JOYCE Mi a feltaláló neve?

TZARA Arp.

JOYCE Bizalmasan, birtokviszonyt s érzelmi hozzáállást érzékeltetve
hogyan szokta emlegetni?

TZARA Arp barátom.

JOYCE Ezt milyen erényre s életkorra utaló kifejezéssel váltogatja?

TZARA A jó öreg Arp.

JOYCE Arp kitől nyert barátságot s ösztönzést?

TZARA Hugo Balltól.

JOYCE Írja le Ballt jelzőkkel.

TZARA Antigomb alakú. Magas, ösztövé, papos, német.

JOYCE Írja le foglalkozásai felsorolásával.

TZARA Író, újságíró, bölcselő, poéta, képzőművész, pacifista, a

Meierei bárbeli Cabaret Voltaire alapítója a Spiegelgasse 1-ben.

JOYCE Vezetett Ball naplót?

TZARA Vezetett.

JOYCE Kiadták?

TZARA Ki.

JOYCE E napló, az 1886-os Berni copyright-egyezményben előírt

jogdíjköteles időszak lejártával, immár szabadon forgalmazható?

TZARA Úgy van.

JOYCE Idézzem válogatott részeket Ball naplójából úgy, hogy hagyaté-
kának gondozói meg ne orroljanak.

TZARA „Elmentem a Meierei bártulajdonosához, és azt mondtam neki:

»Kabarét kívánok alapítani.« Ugyanaznap Tzara költői estet rendezett,
verseket olvasott föl, konzervatív stílusú verseket, melyeket
igen megragadó módon kabátja különböző zsebeiből halászott elő.”

JOYCE Ez az a kabát?

TZARA Ez.

JOYCE A kabát mennyiben alkalmatlanabb, és mennyivel alkalmasabb a
kalapnál, már amennyiben fölcserélhető, költészet létrehozása
céljára?

TZARA Alkalmatlanabb a kalapnál, amennyiben ujj, sőt ujjai hajlamo-
sak a fejről lelógva a szemeket eltakarni, ami azzal a sainálatos
következménnyel járhat, hogy a költő leesik a dobogó szélére!

Alkalmassabb viszont a kalapnál zsebeinek számos volta tekintetében.

JOYCE Kiegészítésül idézzem bármely kortársi naplóírótól, akinél föl-
téltezhető, hogy örökösei a szerzői jogok csekély sérelme esetén
nem kiabálnak rendőrért, és nem perelnek.

TZARA „Február 26-án megérkezett Berlinből Richard Hülsenbeck, és
március 30-án Herr Tristan Tzara kezdeményezésére Zürichben, sőt
a világon először, szimultaneista versek előadására került sor, köz-
tük elhangzott egy saját poéma simultanéja is.”

JOYCE Idézzem részletesebben saját emlékeit arról, mi hangzott el
szinkron előadásban.

TZARA Én kezdtem: „Boum boum boum il déshabille sa chair quand
grenouilles humides commercerent a brûler.” Hülsenbeck pedig
ugyanakkor: „Ahoi ahol des admirals gwirktes Beinkleid schnell
zerfallt.” Janco pedig ezt kántálta: „Hallom a dombon / Pattog az
ostor, / Uzsonna legjobb / Délután ötkor, / Talpig a nyárban / Egy
barna lánnyal. i Mindenki csinálja, / Mindenki csinálja.” És a vers
címe ez volt: „Admirális kiadó házat keres.”

JOYCE *(mindeközben a papírdarabkákat szedegeti a hajából és a
ruhájáról, s visszaszórja őket a kalapba, melyet a térdén tart. Most
laza mozdulattal egy fehér szeg fűt varázsol elő a kalapból-szemmel
láthatóan a papírszeletekből készült. Fölemeli, megfordítja a kala-
pot, mutatva, hogy üres. A szegfűt odadobja Tzarának)* Hogyan imá le e
diadalt?

TZARA *(gomblyukába tűzi a szegfűt)* Mint annak rendje s módja szerint
valót. Mint jól megérdemeltet. Mint vállalkozó kedv és varázslat
példaszerű jutalmát.

JOYCE *(selyemkendőket húzgat elő a kalapból)* Melyek voltak leg-
szimplább reciprok formájukra redukáltan Tzara gondolatai arról,
hogy Ball mit gondol Tzaráról, és Tzara gondolatai arról, hogy Ball
mit gondol, Tzara mit gondol Ball gondolatairól?

TZARA Azt gondolta, hogy azt gondolja, tudja, hogy mit gondol, holott
tudta, hogy tudja, hogy nem tudja.

JOYCE És így volt?

TZARA Tudta is meg nem is.

JOYCE Mit hozott a dada a festészetnek, szobrászatnak, költészetnek
és muzsikának, ami már korábban meg nem jelent e művészetek-
ben? *(A megfelelő nemzeti lobogókat húzza elő a kalapból)* Barcelo-
nában, New Yorkban. Párizsban, Rómában és Szentpétervárott,
például Picabia, Duchamp, Satie, Marinetti munkásságával vagy
Majakovszkijével, aki sárga blézerben ordítja rövidre tördeelt sorait,
és kék rózsákat pingál az orcáira?

TZARA Ezt a szót: dada.

JOYCE Írja le értelmesen, önmagának ellent nem mondva, és különösen
pedig anélkül, hogy fölemlegetné azokat az embereket, akik pékárut
dugdósak az orrukba; hogyan született a dada szó.

TZARA A dada szóra Tristan Tzara bukkant rá véletlenül egy Larousse-
szótárban. Úgy mondják, s ezt ő sem tagadja, hogy találomra egy
papírvágó kést döftek bele a könyvbe. Hülsenbeck leírja, ő hogyan
fedezte föl a szót egy szép napon. Hugo Ball szótárában, mikor
Tristan Tzara nem volt jelen. Hans Arp azonban kijelentette: „Ezen-
nel tanúsítom, hogy a dada szót 1916. február 8-án délután hat
órákor Tristan Tzara találta.”

JOYCE Voltak Tzara és Hülsenbeck közt ez ügyben további nézetelté-
rések?

TZARA Voltak.

JOYCE Éspedig?

TZARA A dada jelentését és célját illetően.

JOYCE Hülsenbeck mit követelt, példának okáért?

TZARA Minden művészek forradalmi egyesülését a radikális kommu-
nizmus eszméje jegyében.

JOYCE Ezzel szemben mit követelt Tzara?

TZARA A különböző színekben való vizelés jogát.

JOYCE Minden egyén különböző színben különböző alkalmakkor,
avagy különféle egyének minden színben, minden alkalommal?
Netán mindenki sok színben, minden alkalommal?

TZARA Inkább csak annak hangsúlyozására mondta, hogy verselni
legyen ugyanolyan természetes dolog, mint vizelni.

JOYCE *(föláll; a varázslásnak vége)* Csak aztán vigyázzon, nehogy
ugyanabba a kalapba csinálja.

Éz túl sok Tzarának

TZARA Jóságos Isten, maga beképzelt ír okádék! Maga pápaszemes,
mocsárból szalajtott, krumpliczabáló, tarhás strigó! A maguk művé-
szete bekrepált. Maguk az irodalomból vallást csináltak, és mára
már meg is döglött az egész. Egy búzló hullá, és maguk ott
feszítenek a toron, szép kis társaság! Hiába jönnek már akár zsenik
is, elkéstek! Most vandálokra és meggyalázókra van szükségünk,
egyszerű, szűkagyú bontómunkások a, hogy szétverjék évszázadok
barokk finomságait, lerombolják a szentélyt, és ezzel végre közös
nevezőre hozzák a művészi létben' a szükségszerűséget meg a
szégyent! Dada! Dada! Dada!! *(Földhöz vagdossa a keze ügyébe
kerülő tárgyokat, edényeket. majd mikor ezzel végzett, elégedett
pózt vesz föl)*

JOYCE *(nem mozdult)* Maga egy túlfűtött kis ember, akinek az önkife-
jezési igénye messze meghaladja azt, amit természetes adottságai
lehetővé tesznek. Ez ugyan nem szégyen, de nem is csinál művészt
magából. A művész köztünk élő varázsló, kit azért küldtek, hogy
kielégítse -- szeszélye szerint - az ember vágyát a halhatatlanság
iránt. Körülötte épülnek és rombolatnak szakadatlanul és egymás
után a templomok Trójától a flandriai mezőig. Ha van egyáltalán
értelme az egésznek, akkor az abban van, ami fennmarad mint
művészet. igenis, még akár a zsarnok dicsőítéséből is, akár a
közepes senkik magasztalásából is., Mi maradt volna mára a trójai
háborúból, ha meg nem érinti a művész keze? Por. Új piacokat
kereső görög kereskedők nyomására indított expedíció. Törött
agyagedények kisebb fajta újraelosztása. De igenis mi lettünk gaz-
dagabbak a hősök történetével, az aranyalmával, a falóval, egy
arccal, mely miatt hajók ezrei futottak ki a tengerre. és mindenek-
fölött Ulyssesszel, a vándorral, minden hősök legemberibbjével,
legteljesebbikével - aki férj, apa, fiú), szerető, gazda. katona, paci-
fista, politikus, föltaláló és kalandor... Olyan csodás és hatalmas
téma ez, hogy szinte félek hozzányúlni. De dublini Odüsszeiámmal
én igenis megkettőzöm ezt a halhatatlanságot, úgy éljek, hogy az a
hulla még táncolni fog egy jó darabig, és pontosan olyannak hagyja
majd a világot, mint amilyen előtte volt- ha pedig maga szeretné
megszégyeníteni és divatos trükkjeivel a sirba küldeni, csak azt
ajánlhatom nagy nyomatékkal, próbáljon valahonnét sürgősen né-mi
lángészt szerezni és hozzá lehetőleg némi kifinomultságot, még
mielőtt vége a szezonnak, Ajánlom magamat, Mr. Tzara! *(Azzal egy
nyulat húz ki a kalapjából, fejébe csapja a kalapot, s a nyúllal együtt
távozik)*

Távolról Carr hangja hallatszik

CARR *(hangja, kintről)* „Komolyan, ha az alsóbb néprétegek nem
szolgálnak példaként nekünk, akkor mire jök egyáltalán? Mint osz-
tálynak semmi érzékük a morális felelősség iránt.”

Tzara odamegy Carr ajtajához. Kinyitja, bemegy

(Hang kintről) „Hogy van, drága Ernest? Mi szél hozta föl a város-
ba?” - „A gyönyör, a gyönyör - á, pátom, eszegetünk, mint rendszeren,
Algy...”

Belép Carr mint Öreg Carr. Kezében könyv

Algy! Persze ez a másik) Személyes diadal Algernon Montcrieff
igényes szerepében. A Theater zur Kaufleutenben, a Pelikanstraße-n,
egy szép tavaszi este, az Angol Színházszók produkciójában ama
legangolabb angol gyöngyszemet játsszuk, a *Bunburyt* Oscar Wilde-
től. Algy: Henry Carr. A többi szerepben Tristan Rawson, Cecil Palmer,
Ethel Turner, Evelyn Cotton... a többiit elfeledtem. A jegy ára öt frank,
és egyetlen üres hely sincs, az ír bunkó meg a haverjai hülyére
kereshették magukat - de hát én nem vagyok az a fajta, aki

melengeti a sérelmeit, meg különben is, annyi év után minek, hisz már rég a sírjában nyugszik odafönt, a hegyoldalon, noha nem éppen kellemes dolog, ha bíróság elé citálják az embert pár rongyos frankért - mikor én fizettem a nadrágért, és énmiattam volt a telt ház - nem valami kellemes dolog, mikor erre odalök nekem tíz frankot, akár valami *borravalót!* - és utána meg huszonöt frankot követel tőlem holmi jegyekért - hogy nem sül le a pofájáról a - Tessék, én nem beszélek a levegőbe - (*Gyűrött iratot húz ki a zsebéből*) „Bezirksgericht Zürich, Zürichi Járásbíróság, dr. James Joyce - doktor ám a nagyanyád térde kalácsa, úgy éljek - felperes és viszontperlő alperes keresete Henry Carr felperes és viszontperlő alperes ellen, az alábbi tényállás megállapítása tárgyában. Első számú per: alperes és viszontperlő (ez vagyok én) köteles-e megfizetni felperesnek és viszontperlőnek (ez ő) huszonöt frankot? Második. Viszontper: felperes és viszontperlő köteles-e megfizetni alperesnek és viszontperlőnek háromszáz frankot? Tudták követni? Joyce azt állítja, hogy huszonöt franknyi jegy árával tartozom neki. Én meg azt állítom, hogy Joyce tartozik nekem háromszáz frankkal, a nadrág satöbbi, satöbbi árával, melyeket én vásároltam Henry szerepéhez - illetve - rossebb enné már meg! - hogy is híjják a másikat... Különben, mint bizonyára észlelték, időnkint itt-ott kissé összekonfundáltam a dolgokat, de hát tudjuk, hogy van az, mikor a vén kobakban csak forog, forog a lemez, a tú pedig megakadt valahol, az ember észre se veszi, és átugorja a dolgokat, de aztán egyszer csak azt mondja magának: nem, öreg, nem úgy van, mert Algernon volt az, *Algernon!* És tessék, erre egyszer csak kitisztul minden, és összeáll az egész, és mostantól fogva észnél leszek. Sőt azt mondom, hogy aki pusztán a szenilis agylágyulás komédiája kedvéért maradt itt mostanáig, az akár mehet is haza, mert most onnan fogom folytatni, hogy hogyan ismertem meg Lenint, és változtathattam volna meg a történelem menetét s a többi, hát ez mi? (*Az irat*) Ja, persze. Erkannt - határozat, miszerint első: der Beklagte vagyis az alperes, Henry Carr köteles den Klager, vagyis a felperes, James Joyce javára megfizetni huszonöt frankot. Henry Carr ellenkövetelését a bíróság elutasítja. Herr Carr köteles hatvan frank megfizetésével kártalanítani Doctor Joyce-ot az elszenvedett sérelemért és a perrel kapcsolatos költségeiért. Később a másik pert is kitézték - igen, bizony, beperelt rágalalmazásért, azt állította, hogy svindlernek - csalónak - és bugrisnak neveztem... Elutasítva, persze. De a pénz, az volt neki a gyöngéje. De hát hol van már ez. Joyce a háború után elhagyta Zürichet, Párizsba ment, ott maradt húsz évig, aztán 1940 decemberében egyszer csak megint itt bukkant föl. Megint háború volt... De ő már addigra beteg ember volt, perforálódott a fekélye, januárra meg is halt... Egy hideg, havas napon temették odafönt, a hegyen, a Fluntern temetőben. Sokat álmotam vele, azt álmotam, hogy tanúként kihallgatom a tárgyaláson, mesteri keresztkérdéseket teszek föl, gyakorlatilag már meg is nyertem a pert, mindent beismert, az egész dolgot elejétől végig, a nadrágot, mindent, és akkor nekiszógezem a kérdést: „És mondja, mit csinált ön az első világháborúban?” „Az *Ulysses*et írtam” - mondta. „Hát maga mit csinált?” Volt pofája.

A világitás kialszik

Második felvonás

A könyvtár. A könyvespolcokon és egyebeken kívül a könyvtár berendezéséhez tartozik Cecily asztala is, mely valójában talán inkább egyik oldalán nyitott, négyoszög alakú pult

CECILY Íme a folytatás. A háború kitörése Lenint és feleségét Ausztria-Magyarországon, Galiciában érte. Rövid internálás után sikerült Svájcba jutniuk, és Bernben telepedtek le. Leninnek azonban jobb könyvtára volt szüksége, mint a berni, ezért 1916-ban átjöttek Zürichbe...

Most kivilágosodik a könyvtár

...azzal, hogy két hétig maradnak. De Nagyezsdának és neki is megtetszett a város, és elhatározták, hogy itt maradnak. Kivettek egy szobát a Spiegelgasse 14-ben, bizonyos Kammerer nevű cipésznél. A háború alatt Zürich úgy vonzotta magához a menekülteket, száműzötteket, kémekeket, anarchistákat, művészeket és mindenfajta radikálisokat, akár a mágnes. Itt élt akkor James Joyce is, és a maga emlékművévé formálta nagy regényét, melyet *Ulysses* néven ismert meg később a világ - és itt léptek föl esténként a Spiegelgasse 1-ben, a Meierei bárban működő Cabaret Voltaire-ben a dadaisták, egy sötét bőrű, kisfiús, obskúrus román költő vezetésével...

Joyce-ot látjuk átvonulni a könyvespolcok közt; Carr is látható, most monoklival, blézerben, krémszínű flanelnadrágban, szalmakalapban... kezében nagy olló, amelyet elgondolkodva csattogtat a könyvespolcok közt vonulva. Joyce és Carr kimegy a színről

Minden reggel, pontban kilenckor, amikor kinyitott a könyvtár, megérkezett Lenin.

Megérkezik Lenin, oroszul mondja, hogy „Jó napot”: „Zdravstvujtye”

Délig dolgozott, akkor bezárt a könyvtár. Délután Lenin visszajött, és dolgozott hatig, kivéve csütörtökönként, amikor zárva voltunk. Az imperializmusról szóló könyvét írta.

Lenin dolgozik papírok és könyvek között

1917. január 22-én Lenin a zürichi Községi Házban azt mondta egy fiatalokból álló hallgatóságnak, hogy „Mi, akik az idősebb nemzedékhez tartozunk, talán már nem érzük meg az eljövendő forradalom döntő ütközetét”. Mindnyájan azt hittük, hogy így lesz. De alig telt el egy hónap, egy Bronszky nevű lengyel elvtárs azzal a hírrel állított be lélekszakadva Uljanovékhoz, hogy Oroszországban kitört a forradalom...

Nágya lép be, mint a prológban, és Leninnel elisméltik az ott már elhangzott orosz nyelvű párbeszédet. Ezúttal Cecily fordítja a közönségnek, pedánsan mindent elismétel magyarul, még az egyszerű „nem”-et és „igen,-t is. Majd Leninek távoznak. Nágya közben azt mondja Cecilynek, hogy „doszvidanyija”.

Nagyezsda ezt írja *Emlékeim Leninről* című könyvében: „Attól fogva, hogy megérkezett a februári forradalom híre, Lenin égett a vágtyól, hogy minél előbb hazatérhessen Oroszországba.” Ez azonban nem volt olyan egyszerű dolog ebben a tengerpart nélküli országban. Oroszország háborúban állt Németországgal, Lenin pedig nem volt barátja a szövetséges hatalmaknak. Háborús politikája miatt veszélyes elemnek tekintették;

Belép Carr, igen jókedvűen, blézerben és szalmakalapjában. Mint „kém” jött a könyvtárba, viselkedése is elárulja ezt, míg csak Cecily meg nem szólítja

olyannyira, hogy nyilvánvaló volt: az angolok és a franciák mindent meg fognak tenni, hogy Lenin ne hagyhassa el Svájcot. Es hogy figyeltetni fogják. Ó!

Cecily észreveszi Carr, aki átnyújtja neki a névjegyet, amelyet Bennettől kapott az első felvonásban

CECILY Tristan Tzara. Dada, dada, dada... Jé, de hisz akkor ez a Jack öccse!

CARR Ön pedig bizonyára Cecily!

CECILY Pssst!

CARR Csak az lehet!

CECILY Ön pedig, mint a névjegyről látom, Jack dekadens nihilista öccse.

CARR Á, dehog, egyáltalán nem vagyok dekadens nihilista, Cecily.
Nehogy azt higgye, hogy dekadens nihilista vagyok.

CECILY Ha nem, akkor pedig megbocsáthatatlan módon félrevezetett mindannyiunkat. Dekadens nihilistának *kiadni magát*- vagy legalábbis különböző színekben vizitálni, s az eredményt közreadni a Bahnhofstraße-n minimum kétszínűség volna.

CARR (*meglepetten*) Ja, hát igen! Eléggé szabadosan viselkedtem, kvázi utánam az özönvíz alapon.

CECILY Ezt örömmel hallom.

CARR Sőt most, hogy mondja, meglehetősen divatba hoztam az erotikus megvetést.

CECILY Nem helyes, hogy dicsekszik velem, akármilyen kellemes lehet is az. Ön nagy csalódást okozott a bátyjának.

CARR Nos, a bátyám meg énnekem okozott nagy csalódást és a dadának. Es a mamája sem éppen rajong érte. Az én Jack bátyám egy fajankó, és ha tudni akarja, megmondom én önnek, hogy miért fajankó. Azt mondta nekem, hogy ön egészen csinos, holott pedig ön első látásra is a legeslegcsinosabb lány a világon. Vannak kiköcsönözhető könyvei?

CECILY Nem szabadna így beszélnie velem nyitvatartási idő alatt. De mivel a kézikönyvtár részleg nemsokára ebédszünetet tart, és bezár, ezúttal elnézem önnek. Az intellektuális kíváncsiság nem oly gyakori jelenség, hogy csak úgy elmehetnének mellette. Miféle könyvekre gondolt?

CARR Bármifélére.

CECILY Érdeklődésének semmi sem szab határt?

CARR Nem, inkább még szélesíteni akarnám. Túlzottan módszeres neveltetésem ugyanis fölfegyverzett ugyan némi szerény ismeretekkel az aardvarkok terén, jól kezelem az abacust, és meglehetősen járatos vagyok az absztrakt művészetekben, de a továbbiakban magamra vagyok utalva. Az aardvark, mint tudjuk, egyfajta afrikai földimalac, amelyet főként -

CECILY Nagyon is jól tudom, mi az aardvark, Mr. Tzara. Hogy őszinte legyek, ön rokon húrokat pendít meg bennem.

CARR Politikailag még nemigen jutottam túl az anarchizmuson.

CECILY Értem. A bátyja ezzel szemben -

CARR Mára bolsevizmusnál tart. Es ön, ha szabad kérdenem...?

CECILY A zimmerwaldizmusnál!

CARR Oh, Cecily, nem venné kezébe átnevelésem irányítását? Mindjárt el is kezdenék ebéd alatt. Rögtön megjönne az étvágyam is. Semmi sem gerjeszti úgy az étvágyamat, mint ha egy pohár rajnai fehér mellett korrigálhatom a nézeteimet.

CECILY Sajnos ma nagyon sok a dolgom, nem érek rá önt átnevelni. Ebédidő alatt Leninnek kell referenciákat készítenem.

CARR Valami hűséges házibútor új gazdát keres?

CECILY Dehog. Vlagyimir Iljicsre céloztam, aki szerény segítségemmel *Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelső foka* című könyvén dolgozik.

CARR Ja persze - *Lenin*. Most, hogy Szentpétervárott kitört a forradalom, nyilván alig várja, hogy hazatérhessen.

CECILY Ez igaz. Mikor majd megírják a forradalom -vagy akármilyen más - történetét, Svájc aligha fog sokat szerepelni benne. Lenin előtt azonban minden út zárva van. Állásában és hamis iratokkal kell majd utaznia. Ő, de attól félek, máris túl sokat mondtam! Vlagyimir meg van győződve róla, hogy mindenféle ügynökök figyelik, és próbálnak a hozzá közelálló bizalmába férkőzni. Az angolok a legelszántabbak, bár egyúttal a legügyetlenebbek is. Tegnap is a nagykövet arra kapott titkos utasítást, hogy figyeltesse a kikötőket.

CARR (*szégyenkezve*) A kikötőket?

CECILY Ugyanakkora zürichi konzul pedig sorban kapta az intenzív és drámai aktivitásról árulkodó kódolt táviratokat: „Az egy fajtalan alak.” „Lassan az uborkás szendvicsekkel!” „Emeljen helyárat.” „Oszkár mehet.” Tegnap magától a nagykövettől jött egy: „Ír bunkó bosszant.”

CARR Én azt hiszem, magyarázattal szolgálhatok erre. A konzul hetek óta színházi próbákon vesz részt, melyek eredményeként tegnap este premierre került sor a Theater zur Kaufleutenben, a Pelikanstraße-n. Történetesen ott voltam.

CECILY Akkor így már érthető, hogy miért hagyta jószereivel a konzulátus minden hivatalos ügyét a komornyikjára - akinek, szerencsére, radikális hajlamai vannak.

CARR Jóságos ég!

CECILY Meglepettnek látszik.

CARR Szó sincs róla. Magamnak is van komornyikom.

CECILY Sajnálom, de én a cselédek ellen vagyok.

CARR Ebben teljesen igaza van. A legtöbbje tökéletesen gátlástalan.

CECILY A megvalósult szocializmusban senkinek sem lesz cselédje.

CARR Én is így képezem. Ez a komornyik kinek továbbította a konzul postáját?

CECILY Az ön Jack bátyjának. Na tessék, már megint eljárt a szám! Ön annyira más, mint a bátyja. Sokkal angolabb.

CARR Pedig biztosíthatom, ugyanolyan bolgár vagyok, mint ő.

CECILY Ő román.

CARR Az ugyanaz a hely. Csak van, aki gy hívja, és van, aki meg úgy.

CECILY Ezt nem tudtam, bár mindig gyanítottam.

CARR De most már, hogy Ernest életre kelt, a konzul bizonyára fölmenti majd komornyikját a diplomáciai teendőik alól. Meg kell adni, hogy jelentős sikert aratott egy módfelett igényes szerepben.

CECILY Ernest?

CARR Jaj, nem - a másik!

CECILY Ki az az Ernest?

CARR Hát John Worthing a Bunburyben, Oscar Wilde-től.

CECILY Wilde?

CARR Ismeri?

CECILY Nem, sajnos irodalomban még csak a G-ig jutottam. De hallottam róla, és az nem tetszik. A művész olyan, mint az élete, mondogatja mindig Vlagyimir Iljics.

CARR Ars longa, vita brevis, Cecily.

CECILY Az író hajlamai maradjanak meg egy klasszikus nyelv tisztességes homályában, Mr. Tzara. Arra a tényre céloztam, hogy Oscar Wilde burzsoá individualista volt, és úgy hallom, nagyon hajlamos a túllőtözködésre, tetőtől talpig.

CARR Tetőtől talpig?

CECILY És viszont is.

CARR Lehet, hogy olykor kissé túllőtözködött, de ezt mértéktelen el nem kötelezettségével enyhítette.

CECILY A művészet egyetlen célja és létjogosultsága a társadalom bírálata.

CARR Ez a művészet egyetlen céljának és létjogosultságának érdekes szemlélete, Cecily, de komoly hátránya, hogy nagy része annak, amit művészetnek nevezünk, ilyen funkcióval nem rendelkezik, és valamiképpen mégis kielégít egy igényt, mely úrban és parasztban egyaránt benne él.

CECILY Abban a korban, midőn a különbség úr és paraszt közt a mennyekben lelte magyarázatát, Mr. Tzara, a művészettermészetesen igazolásul szolgált az egyik oldalon és vizsgáztatásul a másikon. Csakhogy oly korban élünk, mely a társadalmi rend magyarázatát a termelőerőkben látja, s mi teljesen Új és felelősségteljes feladattal állunk szemben: a társadalom megváltoztatásának feladatával.

CARR Nem, nem, nem, nem - drága kisasszony -, a művészet nem változtatja meg a társadalmat, csupán együtt változik vele.

Innen kezdve egyre hevesebb lesz a vita

CECILY A művészet a társadalom bírálata, vagy nem is művészet!

CARR Ismeri Gilbert és Sullivant?

CECILY Gilbertet ismerem, de Sullivant még nem.

CARR Nos, ha ismerné a *Iolanthe-et* úgy, ahogy én ismerem - és ha-

CECILY Kétféle, hogy-

CARR Ismerné a *Patience-et!*

CECILY Nem szégyelli magát?

CARR Es a *Pirates of Penzance! Pinafore!*

CECILY Uralkodjék magán!

CARR *Ruddigore!*

CECILY Ez egy nyilvános könyvtár, ha nem tudná, Mr. Tzara!

CARR Meg a *Gondolások*, kisasszony!

Ismét egy „időugrás”

CECILY Nem szabadna így beszélnie velem a nyitvatartási idő alatt. De mivel a kézikönyvtári részleg nemsokára ebédszünetet tart, és bezár, ezúttal elnézem önnek. Az intellektuális kíváncsiság nem oly gyakori jelenség, hogy csak úgy elmehetnénk mellette. Miféle könyvekre gondolt?

CARR Bármifélékre. Válasszon ön. Azt szeretném, ha kezébe venné átnevelésem irányítását. Ebédnél el is kezdenénk.

CECILY Sajnos ma nem érek rá átnevelni önt. Kénytelen lesz ön maga átnevelni magát. Ennek a cikknek a fordítását kell befejeznem, amelyet Vlagyimir Iljics írt. Ön talán nincsen tudatában, Mr. Tzara, de Nyugat-Európa kormányaiban ma tíz szocialista miniszter található.

CARR Be kell vallanom, hogy a munkám miatt nem foglalkozhattam Nyugat-Európa politikai helyzetével. De tíz, az mindenképp tekintélyes szám.

CECILY Botrányos. Egy imperialista háborút támogatnak. Miközben az igazi küzdelmet, az osztályharcot pedig aláássák az olyan revizionisták, mint Kautsky és MacDonald.

CARR (*meghökkenve*) Ramsay MacDonaldra gondol, Cecily?

CECILY Nem is Flora MacDonaldra, Mr. Tzara.

CARR De hisz Ramsay MacDonald egy abszolút bolsi.

CECILY A burzsoá-kapitalista rendszeren belül működik, és ezáltal elodázza annak megdöntését. Kari Marx kimutatta, hogy a kapitalizmus a tulajdon sírját ássa.

CARR Nem, nem, nem, drága kisasszony - Marx téved. Jó oka van rá, hogy tévedjen, de azért akkor is csak téved. Balszerencse folytán ő legcsalárdabb korszakában ismerte meg a kapitalizmust. Ugyanis az ipari forradalom nyomorvedekbe zsúfolta a munkásságot, és gyári rabszolgasorba taszította, de még akkor nem hozta meg neki az ipari társadalom előnyeit. Marx azt a következtetést vonta le, hogy a kapitalista a munkás meg nem fizetett munkájából harácsolja a maga vagyonát. Szerinte a rendszer így működik. A hamis premissza már maga is hamis feltételezésre épült. Marx úgy vélte, hogy az emberek osztályérdekeik szerint fognak cselekedni. De nem tették. Mindenféle módon és mindenféle okokból az osztályok ugyanis inkább közeledtek egymáshoz, ahelyett hogy távolodtak volna. A döntő pillanat pedig nem jött el soha. Szépen eltávolodott. A dagály nagyjából akkor fordult át apályba, mikor tizennyolc esztendei kemény munka után A tőke végre éppen elhagyta volna a sajtót, ami megkapó mementó az írás hiábavalóságáról. Hogy magácska hirtelen milyen bájos lett - olyan pirospozsgás, akár egy rózsaszál!

CECILY Csak azért, mert mindjárt beleokádok abba a buzi szalmakalapjába, maga fölfújta hólyag!- maga hengegő álszent frázispufoztató, maga burzsoá értelmiségi jampec, maga- művész! Marx óvott bennünket a liberálisoktól, a filantrópoktól, a fontolva haladó reformerektől - azoktól ugyan nem várható változás, csak a frontális ütközéstől, mert a történelem *igenis úgy működik!* Mikor Lenin huszonegy éves volt, Oroszország éhezett. Az értelmiségiek segélyakciókat szerveztek, ingyenkonyhákat állítottak föl, vetőmagot osztottak, mindenféle jótetteket vittek végbe, Tolsztojjal az élen. Lenin - nem tett semmit. Ő megértette, hogy az éhínség a forradalomhoz vezető eszköz. Huszonegy esztendő volt Szamarában 1890-91-ben. Fiatalember volt, és megértette ezt, ezért hát maga ne szavaljon itt nekem felsőbbrendű moralitásról, maga fensőbbeséges, Kant-imádó smokk, miközben az osztályokról fossa a szót nekem, azt próbálja elképzelni magában, hogy milyen is lehetek egy szál bugyiban -

CARR Ez hazugság!

Pedig szemlátomást nem az. Miközben Cecily tovább beszél, részlegesen azt látjuk, amit Carr elképzel magában. Színes fények játszanak Cecily testén, a legtöbb egyéb fény pedig kialszik, kivéve Carron egy erős fejfényt. Most 1974-ből halkan idehallatszik egy big band játéka, a The Stripper című számot játssza. Carr transzban van. A zene fölerősödik. Cecily talán fölkapaszkodik az íróasztalára. Az is elképzel-

hető, hogy az asztalra „kabaréfények” vannak e célra beépítve, s most működésbe lépnek

CECILY Csak egyetlen út van, Marx és Lenin útja, Leniné, aki esküdt ellensége a revizionizmusnak - a szocializmus burzsoá individualizmusnak! - a kvázidadaista paternalizmusnak! - a pszeudowilde-ista aforizmusnak! - a szubjoyce-i katekizmusnak és dogmatizmusnak! - a kubizmusnak! - expresszionizmusnak! - a reumatizmusnak! - a -

CARR Oltsák el!

A fények hirtelen visszaváltak normálisra

CECILY Nem szabadna így beszélnie velem nyitvatartási idő alatt. De mivel a kézikönyvtári részleg nemsokára ebédszünetet tart, és bezár, ezúttal elnézem önnek. Az intellektuális kíváncsiság nem oly gyakori jelenség, hogy csak úgy elmehetnénk mellette. Miféle könyvekre gondolt?

CARR Könyvekre? Milyen könyvekre? Mit ért ön azon, Cecily, hogy könyv? Elovastam Mr. Lenin cikkét, és többet nemis kell olvasnom. Azért jöttem, hogy megmondjam önnek, hogy szerintem ön az abszolút tökéletesség látható megtestesítője.

CECILY Testben vagy lélekben?

CARR Mindkettőben.

CECILY Ó, Tristan!

CARR Viszonzni fogja szerelmemet, és elmondja nekem minden titkát, jó?

CECILY Ó, csacsi fiú! Hát persze! Hónapok óta vártam önt.

CARR (*meglepetten*) Hónapok óta?

CECILY Mióta Jack elmondta nekem, hogy van egy öccse, aki dekadens nihilista, kislányos álmod, hogy átnevelem és szeretni fogom önt.

CARR , Cecily!

Cecily ölése lerántja az íróasztal mögé, ahonnan fölbukkan

De drága Cecily, csak nem azt akarja mondani, hogy nem tudna szeretni, ha - (*Újra lerántják*)

NÁGYA (*belép szalagos sapkában, vastagon fölöltözve, kezében könyv...*) Attól a pillanattól fogva, hogy elért bennünket a forradalom híre, Lenin égett a vágytól, hogy hazatérhessen Oroszországba... Aludni sem bírt, és éjszakánként mindenféle képtelen tervek születtek.

Belép Lenin, papi gallérban, tetőtől talpig fekete papi civilben, fekete papi kalapban és kamásliban. Nágával kétségbeesetten mérik végig egymást. A Tiszteletes meg a Nevelőnő a Bunburyből

Ilyen ötletek csak éjszakai félönlívületben születnek.

Nágya leveti a sapkáját, Lenin leveti a kalapját és a papi gallért

Semleges országból való idegen állampolgár útlevelére volt szükségünk.

LENIN (*diktál Nágának*) Levél Jakov Ganyetszkijnak Stockholmba, 1917. március 19-én.

Nágya egy blokkra írja

„Nem várhatok tovább. Semmiféle törvényes utazási lehetőség nincsen. Történiék bármilyen, nekem és Zinovjevnek el kell jutnunk Oroszországba. Az egyetlen lehetséges elképzelés a következő: ön találjon két svédet, aki hasonlít Zinovjevre és énrám, de mivel nem tudunk svédül, legyenek süketnémák. Erre a célra mellékelem a fényképeinket.”

CARR (*fölbukkan Cecily asztala mögül, zakója nélkül*) Két svéd süketnémát...?

Egy láthatatlan kéz visszarántja, és eltűnik

NÁGYA A levélben említett terv nem valósult meg.

Lenin egy kartondobozból szőke parókát vesz elő, és a fejébe húzza (Írja a blokkon) Levél V. A. Karpinszkijnak Genfben, ugyanazon a napon, 1917. március 19-én.

LENIN *(diktál)* „Kedves Vjacseszlav Alekszejevics! Azt mérlegelem a legnagyobb óvatossággal és minden lehetséges szempontot figyelembe véve, hogyan volna legcélszerűbb Oroszországba utazni. Az itt következő terv szigorúan bizalmas.”

Nyomaték kedvéért Lenin ökölrel önkéntelenül rácsap a Cecily asztalán álló csengőre. Cecily fölbukkan, majd azonnal újra eltűnik, anélkül, hogy Lenin észrevette volna

„Legyen szíves, szerezzen be saját nevére szóló iratokat Franciaországba és Angliába való utazáshoz. Én fogom használni őket, midőn majd Anglián és Hollandián keresztül Oroszországba utazom. Parókát fogok ölteni. Az útlelvélfénykép engem ábrázol majd, parókában. Elmegyek a berni konzulátusra az ön papírjaival, és rajtam lesz a paróka.”

Ísmét fölbukkan Carr, teljesen fölöltözve, kihallgatja Leninék beszélgetését

(Folytatja) „Önök el kell tűnnie Genfből legalább két vagy három hétre, míg csak táviratot nem kap tőlem Skandináviából... Az ön Leninje. Utóirat: Azért önök írok, mert meg vagyok győződve arról, hogy mindez százszázalékosan titok marad.”

Tzara jön be gyors léptekkel, Carr nem veszi észre, és ő sem látja meg Carrt. Rácsap a csengőre Cecily asztalán

CECILY Jack?

TZARA *(elfordul)* Cecily!

CECILY Nagy meglepetésem van az ön számára. Itt az öccse. TZARA Micsoda badarság! Nekem nincs is öcsém. *(Elfordul, és meg látja Carrt)* Atyaúristen!

Leninék megállnak, és bámulják a jelenetet

CARR Jack bátyám, azért jöttem, hogy megmondjam, mennyire sajnálom mindazt a kellemetlenséget, amit a múltban okoztam neked s hogy nagyon remélem, a jövőben nem kell többé kellemetlensége okoznom neked.

CECILY Jack, nem utasíthatja vissza a tulajdon öccse kezét!

TZARA Semmi rá nem kényszeríthet, hogy megfogjam azt a kezét, í nagyon jól tudja, miért.

CECILY Jack, ha nem ráz kezét az öccsével, én sohasem bocsátok meg önnök.

TZARA Hát akkor nem bocsát meg. Mit bánom én! A lényeg az, hogy nekem nincsen -

E pillanatban Lenin leveti a parókát, és Tzara fölismeri ...

Eltvárs! Bemutatom Tristan öcsémét!

Carr szívélyesen kezét ráz a döbrent Leninéssel, majd kezét nyújtja Tzarának

CARR Igazán nagyon örülök, elvtárs és elvtársné asszony! Bátyó!

TZARA *(kezét ráz)* Ez az utolsó eset, hogy megtettem.

CECILY Milyen öröm e teljes kibékülést látni. Hagyjuk most magukra a testvéreket.

NÁGYA A levélben kifejtett terv nem valósult meg.

Leninék összeszedik a holmijukat, és távoznak. Cecily velük megy

CARR Ez a leány egy angyal. Szerelmes vagyok Cecilybe. Ami bizonyos morális dilemma elé állít. Meg kell ennem egy pogácsát, hogy megoldhassam. Ön ehét ánízsos tallért.

A könyvtár Carr szobájává változik, miközben tart a beszélgetés

TZARA De én nem szeretem az ánízsos tallért. Nem beszélve arról, hogy megfogadtam, soha többé nem rázok kezét önrel.

CARR Nem is szeretném, ha kezét rázna velem, miközben pogácsát eszem. Rázott kézzel az ember nem eszik pogácsát.

Bennett bejön egy tál pogácsával

Á, Bennett. Van a postámban valami, amit megoszthatnék magával és Mr. Tzarával?

BENNETT Lenin esélyei valamelyest nőttek, konzul úr, de még mindig érdemes száz az egyhez ellene fogadni.

CARR Száz az egyhez?

TZARA Tegyen rá nekem egy tízest, Bennett, jó? - Szerintem karácsonyra kezében a hatalom.

CARR Nekem egy tízest rakjon ellene, Bennett - hogy addigra a történelem szemétdombjára kerül.

BENNETT Igenis, konzul úr. *(Távozik)*

Carr és Tzara vesz a tálból

TZARA Meg vagyok döbbenve, Henry. Csak nem engedi, hogy ügyvezett kötelessége útját állja szerelmének Cecily Carruthers iránt?!
CARR Még nem döntöttem - maradt még jó pár pogácsa. *(Kivesz egyet)*

Nágya lép be utazáshoz öltözve, bőröndöt és egy vagy két batyut cipel. A hátár könyvtár és szoba közt most, mondjuk, elmosódik

NÁGYA Ugyanazon a napon, március 19-én a svájci orosz politikai emigráns csoportok gyűlést tartottak, hogy megbeszéljék, miként juthatnának haza Oroszországba. Martov azt javasolta, engedélyt kellene szerezni, hogy Németországon keresztül utazhassunk, Oroszországban internált német és osztrák hadifoglyok ellenében.

LENIN *(belép hasonlóan öltözve, hasonló kellékekkel)* Március 21-e, levél Karpinszkijnak Genfben. „Martov terve jó. Csak az a bökkenő, hogy közvetlenül nem tárgyalhatunk a német hatóságokkal.”

NÁGYA Ezért Grimm elvtárs, a Zimmerwaldi Bizottság elnöke vállalta, hogy tárgyal helyettünk. Március 25-e: távmondat a német Legfelsőbb Parancsnokságtól a Külügyminisztériumnak Berlinbe. „Nem emeluenk kifogaast orosz forradalmaarok hazautazaasa ellen foelteeve hogy kueloenvonaton ees kelloe oerizettel toerteenik stop.”

CARR *(pogácsát eszik)* Nézze - legyen belátó. Én imádom Cecilyt, de az amerikaiak nemsokára belépnek a háborúba, s nem volna jó, ha valami bolsevik az oroszokat épp most kihúzná belőle. Fölboríthatná az egészet. Én ugyanis az igazak pártján állok. Emlékezzen a vitéz kis Lengyelországra-á, nem Lengyel..., a másik.

LENIN Taktikánk: nem bízni meg az új kormányban, és főleg nem támogatni. Kerenszkij különösképpen gyanús. A proletariátus fölfegyverzése az egyetlen biztosíték. Ezt táviratozod meg Pétervárra.

CARR Csak megjegyzem, hogy Marx szerint a történelem dialektikája ugyanoda vezetne Lenin nélkül, mint Leninrel. Ha Lenin nem létezne, fölösleges volna kitalálni.

LENIN Távirat Ganetszkijnak Stockholmba: „Huszan holnap utra keluenk stop.”

CARR Továbbá az ön marxizmusa pusztá tettetés. Ön egy mulatságos burzsoá, akinek írása van az igazgató nénitől, s ha jönne a forradalom, ön azt sem tudná, hogy mi vágta fejbe. Ön semmi. Ön egy művész. A polikróm húgyozás azokat a fiúkat nem hatja meg. Úgy meg fogják fingatni önt, hogy aprófát pisál majd.

TZARA A művészek és értelmiségiek lesznek a forradalom lelkiismerete. Teljes szívtelenségre vall, hogy megeszi az összes pogácsát, és az ánízsos tallért hagyja nekem.

NÁGYA Április 9-én délután két óra harminc perckor az utazók igazi orosz stílusban, párnákkal, takarókkal és néhány személyes holmival megrakodva elhagyták a Zähringer Hof éttermet. Iljics fekete keménykalapban, meleg bélelt felöltőben és abban a vastag talpú, szöges bakancsban utazott, amelyet külön neki készített Kammerer cipész a Spiegelgasse 14-ben. Távirat nővérenek Pétervárra:

LENIN „Heetfoe este tizenegykor eérkezuenk stop szolj pravdaanak stop.”

TZARA (főáll) Hát jó, tegyen, amit akar. Egy dadaistának a történelem is kalapból jön elő.

CARR Nem hinném, hogy a dadának helye lesz a kommunista társadalomban.

TZARA Éppen ezt rójuk föl neki. Igenis van helyünk benne! (Távozik)

NÁGYA A vonat három óra tíz perckor, pontosan elindult.

Lenin és Nágya kimegy a poggyászával. Induló vonat zaja. Nem csak halljuk, talán látjuk is indulni. Cecily jelenik meg vasútállomáshoz öltözve, és kendővel integet a vonat után

CARR (határozottan) Nem, a dolog számomra teljesen világos. Lenint mindenáron meg kell állítani. Az oroszoknak most mérsékelt és hazafias érzelmű kormányuk van. Lvov herceg mérsékelt konzervatív, Kerenszkij mérsékelt szocialista, Gucskov pedig üzletember. Ez - mindent egybevetve - ígéretes alapja lehet egy nyugati mintájú liberális demokráciának, valamint a háború erélyes folytatásának a keleti fronton, amit majd a kereskedelmi kapcsolatok nagymértékű bővülése követhet. Táviratot küldök a nagykövetnek Bernbe. (Távozik)

Teljes sötétség, csak Leninen egy feffény. Van egy híres és közismert fénykép Leninről, egy téren a tömeghez beszél 1920 májusában - „kopaszodik, szakállas, háromrészes öltönyt visel” - írja róla Carr; úgy áll ott, mint aki orkánerejű szélbe dől bele, állát előretolja, keze a derékig érő mellvédet markolja, a jobb kéz egyúttal egy szövetsapkát is tart... méltán híres kép. Lenin, a szónok most egyedül van a színen

LENIN (dekklamál) De komolyan, ha az alsóbb néposztályok nem szolgálnak példaként nekünk, akkor mire jók egyáltalán? Mint osztálynak semmi érzékük a morális felelősség iránt. Egy forradalomban alulmaradni balszerencse. De kettőben már bűnös gondatlanság!

ÖREG CARR (belép, közbevág, egy viharvert könyvben utána néz) Nem, nem, nem stimmel, elnézést - észrevették? Persze hogy észrevették. Hé, hékás, álljon meg a menet, gondolták magukban, már megint mit csinál ez! Igaz - na jó, semmi baj, itt van ni a kép! Április 16-a, Lenin Pétervárott, az önök alázatos szolgája pedig nyakig a pácban. Egészen közel jutottam hozzá, egy bizonyos kis hölgyikénél szerencsével járván, elég pontosan értesülve voltam a szándékairól, valójában bölcsőjében megfojthattam volna az egész bolsevik micsodát, de - és ez a lényeg - küzdöttem magammal. Egyik oldalon a civilizált világ jövője. A másikon érzelmeim Cecily iránt. Es, el ne feledjék, akkor ó-még nem volta Lenin! Kvázi ugyan ki is volt ő? Ott álltam, emberek millióinak élete azon múltott, hogy merre mozdulok, mozdulok-e egyáltalán, bárki más beleroppant volna ebbe - különben sajnálom a dolgot a pogácsákkal. De hát akárhogyan volt is, hol tartottam? Ja persze. (Kinyitja a könyvet, keresgél benne) - Lenin a művészetről és az irodalomról -

Carr a színen marad a könyvvel

LENIN (újrakezdi) Ma az irodalomnak a pártmunka részévé kell válnia. Le a nem pártos irodalommal! Le az irodalmi bálványokkal! Az irodalom váljon a proletariátus nagy közös ügyének részévé, fogaskerékké a szociáldemokrácia gépezetében. Minden könyvkiadót és -terjesztőt, könyvesboltot és olvasótermet, könyvtárt és hasonló intézményt pártellenőrzés alá kell helyezni. Szabad sajtót akarunk és fogunk teremteni, olyat, mely nem csupán a rendőrségtől,

hanem a tőkétől, a karrierizmustól, mi több, a burzsoá anarchista individualizmustól is szabad!

NÁGYA (lép be ugyanannak a könyvnek másik példányával) Iljics még 1905-ben, az első forradalom idején írta ezeket a megállapításait.

LENIN (folytatja) Mindenki szabadon azt írhat és mondhat, amit akar, minden korlátozás nélkül. De minden önkéntes alapon működő szervezet, beleértve a pártot, ugyancsak szabadon kizárhatja tagjai közül mindazokat, akik a párt nevében pártellenes nézeteket hirdetnek. Másodsor: meg kell mondanunk nektek, burzsoá individualistáknak, hogy amit az abszolút szabadságról mondtok, az szintiszta képmutatás. A pénz hatalmára épülő társadalomban nem lehetséges igazi, tényleges szabadság. A szocialista irodalom és a művészet azért lesz szabad, mivel a szocializmus és a dolgozókkal való szolidaritás eszméje nem a kapzsiságnak és a karrierizmusnak, hanem a mi sorainkba toboroz majd új meg új tömegeket!

Leninről lemegey a fény

CARR És még egy csomó ilyesmi, de valahol egy helyen a hülyeségről és badarságról is ír - türelem, mindjárt meglesz - (Keresgél a könyvben)

NÁGYA Iljics nagyon keveset írt az irodalomról és általában a művészetéről, de azért szerette. Néha elmentünk egy-egy hangversenyre meg színházba, még orfeumba is - sokat kacagott a bohócokon -, és könnyekig meghatódott, mikor 1907-ben Londonban megnéztük *A kaméliás hölgyet*.

CARR (szentimentálisan) Ó... *La Dame aux Camélias*...

NÁGYA Iljics csodálta Tolsztojt, különösen a *Háború és békét*, de mint azt 1908-ban egy Tolsztojról szóló cikkében az író nyolcvanadik születésnapja alkalmából megírta...

LENIN (belép, odamegy Nágyához) „Egyik oldalon ott áll a nagy író; a másikon a földesúr, aki rögeszmésen küszködik Krisztussal. Egyik oldalon a társadalmi igazságtalanságok kemény és őszinte bírálója, a másikon viszont a megcsömörlött, hisztérikus nyavalygó - vagyis az orosz értelmiségi - veri a mellét nyilvánosan, és jajveszékél, hogy én gonosz és bűnös ember vagyok, de íme az erkölcsi önnevelés útját járom. Hús helyett rizskroketet eszem. Tolsztoj az elfojtott gyűlöletet s egy új jövő vágyát tükrözte - ám ugyanakkor azt az éretlen álmodozást és politikai renyhéséget is, amely az 1905-ös forradalom bukásának egyik fő oka volt.”

CARR (megtalálja a keresett helyet) Na, itt van, megvan.

NÁGYA Tolsztoj hagyományos értékeit azonban nagyra becsülte. Az új művészet viszont valahogy idegen és érthetetlen volt számára. Clara Zetkin följegyezte emlékirataiban, hogy egy alkalommal fölkiáltott -

CARR & LENIN Hülyeség és badarság!

LENIN Mi jó forradalmárok vagyunk, de a modern művészettel kissé hadilábon állunk. Ami engem illet, én barbár vagyok.

CARR & LENIN Expresszionizmus, futurizmus, kubizmus... Nem értem őket, és semmi örömet sem lelek bennük.

CARR Pontosan ez az. Leninnel nem is volt semmi baj, leszámítva a politikai nézeteit.

LENIN 1919. szeptember 15., levél Makszim Gorkijnak: „Kedves Alekszej Makszimics... Emlékszem egy kijelentésére, amelyet Londonban tett előttem, meg Caprin is, meg később is, miszerint: »Mi művészek felelőtlen emberek vagyunk.«”

CARR & LENIN (egyszerre) De még mennyire!

LENIN „Elképesztően fölháborodott hangon beszélnek - miről? Arról, hogy néhány tucat (vagy talán néhány száz) kadét és majdnem kadét dzsentri pár napot rács mögött kénytelen tölteni annak érdekében, hogy megakadályozzunk egy összeesküvést, amely munkások és parasztok tízezeinek az életét fenyegeti. Micsoda katasztrófa! Vértelmező igazságtalanság! Értelmiségiek napokig, sőt hetekig börtönben sinylődnék, munkások és parasztok tízezeinek lemészárlását megakadályozandó!”

CARR Más szavakkal: írást szeretnének az igazgató nénitől.

LENIN „Caprin is, meg később is, én megmondtam önnek - ön engedi, hogy a burzsoá értelmiség leghitványabb elemei tömörüljenek ön

köré, és enged a nyavalygásuknak. Ha nem vigyáz, és nem fordít hátat ezeknek a burzsoá értelmiségieknek, a sülylesztőbe kerül. Tiszta szívből azt kívánom, hogy mihamarabb tegye meg. Minden jót. Híve: Lenin. Utóirat: Es ön nem is ír semmit!"

NÁGYA 1919-ben egyszer elmentünk a Kremlben egy hangversenyre, ahol egy színész kezdett egy Majakovszkij-verset szavalni. Majakovszkij már a forradalom előtt is híres volt, akkoriban sárga blézerben ülvölve szavalta a verseit, és kék rózsákat festett az orcáira. Iljics elől ült, az első sorban, és majdnem megpukkadt mérgében.

LENIN Emlékeztető A. V. Lunacsarszkij közoktatásügyi népbiztos elvtársnak - „Nem szégyelli magát, ötezer példányban kinyomatni Majakovszkij új könyvét? Tiszta badarság, badarság, megátalkodott ostobaság és affekció.”

CARR (egyidejűleg) „...badarság, megátalkodott ostobaság és affekció.”

LENIN „Majakovszkij meg kellene vesszőzteni a futurizmusa miatt.”
CARR Majakovszkij 1930-ban agyonlőtte magát. Tzara ezzel szemben meghízott, és Párizsban halt meg 1963-ban. Amiből az a tanulság, hogy a modern művészethez helyesen kell megválasztani a helyet és az időt.

NÁGYA Emlékszem, amikor 1903-ban Londonban voltunk, Iljics mennyire vágyott a moszkvai Művész Színházba, az *Éjjeli menedékhelyet* szeretne volna látni. A forradalom után nyílt csak alkalmunk rá, hogy megnézzük. Háta színészi túlzások nagyon fölbosszantották Iljicsét. Az *Éjjeli menedékhely* után hosszú ideig elkerülte a színházat. Végül aztán, amikor utoljára mentünk színházba, 1922-ben, Dickens *A házitücsök* című karácsonyi történetének színpadi adaptációját láttuk. Iljics már az első felvonás után megunt. A cukros érzelmesség fölbosszantotta, s az öreg játékkészítő és vak lányának beszélgetése közben aztán nem is bírta tovább, és elmentünk.

Halkan megszólal Beethoven *Appassionata* szonátája

CARR (*becsukja a könyvet, és fősóhajt*) Bizony, szívesen eldiskuráltam volna a jó öreg Vlagyimir Iljicsel - a kávéházban megbeszélhettük volna az irodalom meg a művészet dolgait, a Bahnhofstraße sétálgatva megtárgyalhattuk volna Tolsztojt és Dosztojt - azt a másikat. Tzarával meg Joyce-szal nem volt az igazi - azokkal valahogy sose jöttem ki igazán, sose értettem egyet. Bezzeg Lenin meg én... bárcsak tudtam volna! De hát neki el kellett érnie a vonatját, és aztán meg már késő volt. Nagy kár. (*Hátramegy*)

NÁGYA De emlékszem rá, ahogy Moszkvában egy este valamelyik barátunk házában egy Beethoven-szonátát hallgatott...

LENIN Nem ismerek nagyobb művet, mint az *Appassionata* szonáta. Lenyűgöző, emberfölötti zene. Valahányszor hallok, talán naiv módon, de mindig eltölt a büszkeség, hogy emberek ilyen csodákra képesek. De csak ritkán tudok zenét hallgatni. Nagyon erősen hat az idegeimre, legszívesebben kedves butaságokat mondogatnék, és szeretném megsimogatni azoknak az embereknek a fejét, akik ebben a gonosz pokolban élve is ilyen csodás szépséget képesek teremteni. De manapság nem simogathatunk fejeiket, mert leharapják a kezünket. Nekünk *ütnünk kell* a fejeiket, könyörtelenül ütnünk kell, noha elméletileg ellene vagyunk az emberek elleni erőszaknak... Hm, pokoli nehéz a mi feladatunk...

Carr elhagyja a szobát. Lenin elhagyja a könyvtárat. A zene tovább szól

NÁGYA Egyszer, mikor Vlagyimir börtönben ült - Szentpétervárott -, levelet írt nekem, és arra kért, hogy a nap bizonyos szakában álljak ki a kövezet meghatározott pontjára a Spalernáján. Mikor a rabokat sétálni vitték az udvarra, a folyosón egy bizonyos ablakon ki lehetett nézni, és akkor egy pillanatra megpillanthaták azt a helyet. Sokszor elmentem oda, és hosszú ideig álldögáltam azon a ponton, de Vlagyimir sohasem látott. Valami nem jött össze. Már nem emlékszem, hogy mi.

Az *Appassionata* fölerősödik a sötétben. A szoba, Gwendolen ülve. Az asztalon tea, csésze stb. Az *Appassionata* abszurd módon a „Mr. Gallagher and Mr. Shean”-be torzul. Bennett jön be, nyomában Cecily

BENNETT Miss Carruthers...

CECILY Cecily Carruthers...
GWEN Cecily Carruthers! Mily bájos e név!
Azt mondja a konzul úr,
A Cecily név roppantul
Divatos ma jobb körökben.

CECILY Drága Carr kisasszony, Carr kisasszony,
Arra kérem, csak maradjon,
Föl ne álljon a világért se -

GWEN (*Bennettnek*) Kellene egy másik csésze -
Kérem, üljön már le, Miss Carruthers -

CECILY Kedves öntől, Carr kisasszony.

Bennett kimegy

GWEN Miss Carruthers, Miss Carruthers...
Hadd legyenek önnek szimplán Gwendolen.
Úgy érzem, önt már régen ismerem,
Valami azt súgja nekem,
Hogy mi jó barátok leszünk, kedvesem!

CECILY Ó, Gwendolen, ó, Gwendolen!
E név úgy szól, akár egy mandolin!
Remélem, arcomról lerí,
Hogy azt szeretném, *ma chérie*,
Ha úgy szólítna: Cecily...

GWEN Magától értetődik, Cecily!

CECILY Akkor ezt elintéztük, Gwendolen.

Ó, Gwendolen, ó, Gwendolen...

Ön nem emlékszik, honnan ismer engemet.

Persze ha pult mögött ülök,

Kevésbé érvényesülök -

GWEN Hát hogyne, drágám - én csacska fejem!
Ó, Cecily, ó, Cecily,
Vétkem mi sem enyhítheti,
De mondja csak bátran, baj van
Netalántán a bankban?

CECILY Könyvtárt akart mondani, Gwendolen.

GWEN Persze hogy könyvtárt, Cecily!

CECILY Ó, Gwendolen, ó, Gwendolen...
Jöttöm célját említeni alig merem.
Lejárt a határidő:

Homérosz: *Odüsszeia*,

Es Irish Times, kilencszáznegyves évfolyam, a
késedelmi díj immár fenyegető!

GWEN Ó, Cecily, ó, Cecily,
Egy illető regényt ír, lángelme ő,
A címe az lesz,
hogy *Ulysses* -
Sejtelve sincs, hogy késedelme van -

CECILY Október óta, Gwendolen.

GWEN Írja az én kartonomra, Cecily!

Belép Bennett a csészével. Mostantól teatöltögetés és hörpölgetés, nem szólva arról, hogy bizonyos pontokon a csészéknek a csésze-aljra csattanva való letétele és hasonló, de erre nézve nem lesz instrukció

Ó, Cecily, ó, Cecily...

Ön az, ugye, kinek az az orosz barátja van?

Naponta ott ül záróráig

A Közgazdaság A-tól K-ig

Előtt és -

CECILY (*szomorúan*) Minden megváltozott!

Ó, Gwendolen, ó, Gwendolen,

a háromtizeddel ma elutazott,
Én kísértem ki a peronra.
Úgy hiszem, még hallunk róla...
GWEN (*meggyőződés nélkül*) Bizonyára, Cecily...
CECILY *Holtbiztos, Gwendolen!*

Bennett távozik

Ó, Gwendolen, ó, Gwendolen,
A könyvtár oly sivár lesz nélküle!
Mr. Tzara kivételével minden bolsevik
A különvonaton Petrográd felé utazik.
GWEN Elnézést, Cecily, ó, drága Cecily,
Ez a Mr. Tzara is T-vel írja?
TÉ-ZÉ-A-ER-A?
És bolsevik, azt mondja?
CECILY Száz százalékig, Gwendolen.
GWEN Ez meglep engem, Cecily.
Ó, Cecily, ó, Cecily...
Megvallom önnek, zavarba hozott.
Tristannal tisztáznom kell
E zűrzavart legott.
CECILY Tristannal? - Tán Jack bátyót akart mondani? O,
Gwendolen, ó, Gwendolen!
Tristan teljesen másvalaki.
GWEN Jack bátyó? - ő újdonság nekem.
CECILY Nagy a családjuk, kedvesem.
GWEN Aránylag, Cecily.
CECILY Döntő mértékben, Gwendolen.
CECILY Ó, Gwendolen, ó, Gwendolen,
Tudja meg tőlem iziben,
Mert roppant nagy dolog, Hogy
Tristan szíve ezentúl A
munkásosztályért dobog!
Megállapodtunk egymással -
GWEN (*főáll*) Elné (*Leül*) zést, Cecily, drága Cecily,
Tristan velem állapodott meg, Nem mással.
Amit alkot, rajzol s költ ő,
Önnel nem is közölendő.
CECILY Gondolja ön, Gwendolen -
GWEN *Szilárdan hiszem, Cecily!*
Ó, Cecily... Ó, Cecily...
Ön súlyos hibát követett el.
Már megbocsásson, egy napja sincs,
(*Előveszi a naptárát*)
Hogy azt mondta Tristan, semmi kincs-
ért a l'art nem szolgálhat mást,
Csak a pourt,
Furtonfurt!
CECILY O, Gwendolen, ó, Gwendolen,
Ő meggondolta már magát.
(*Előveszi a naptárát*)
Azt mondta ma: „Művészetem A
társadalmi célnak szentelem,
Eszközként alárendelem.”
GWEN (*hidegen*) O, Cecily, ó, Cecily... Fáj
nékem önt kiabrándítani, De
mikor Joyce-ot olvasott, A
gyönyörűségtől ordított,
A belső monológot úgy szerette.
CECILY O, Gwendolen, ó, Gwendolen,
Ellentmondani vagyok kénytelen,
Az osztálytudata oly erős -
GWEN Milyen, alsó, közép, Cecily?
CECILY *Meglehető, Gwendolen.*
GWEN (*főáll*) Miss Carruthers...
CECILY (*szintén*) Igen, Miss Carr?

GWEN Tovább nem rablom drága idejét.
CECILY Látom még, remélem,
A könyvtárban ez évben,
Mivel esedékes a késedelmi díj!
Miss Carr. (*Meghajol, megy az ajtó felé*)
GWEN Miss Carruthers,
Már megbocsásson, nem tudom,
Önöknél hogy szokás, mit mond a pártvonal?
Kívánhatok több szerencsét többi elvtársaival?
Lehet, hogy ez nem comme il faut
bolsiéknál sowieso?
CECILY Comme il faut az önébe, Miss Carr - *Tristan!*

Carr lépett be. Szünet

GWEN (*rosszallóan*) Ez a bátyám.
CECILY A bátyja?
GWEN Igen. A bátyám, Henry Carr.
CECILY Azt akarja mondani, hogy ez nem Tristan Tzara, a költő?
GWEN Éppen ellenkezőleg. Ez a brit konzul.

Carr megmerevedett, akár egy vadászkutyája. Azt a dossziét tartja a kezében, amelyet Cecily adott neki a könyvtárban

BENNETT (*nyitja az ajtót*) Tzara úr...

Belép Tristan. Bennett visszavonul. Tzara a maga dossziéját hozza

GWEN Tristan! Én Tristanom!
CECILY Jack elvtárs!
GWEN Jack elvtárs?
CECILY Igen. Az úr, aki az ön derekát átkarolja, a zimmerwaldi baloldal
jelentős alakja.
GWEN Azok bolsevikok?
CECILY Hát, velünk szoktak vacsorázni.,
GWEN Galád csalás prédájává lettünk. Én szegény, sebzett Cecily!
CECILY Én drága, becsapott Gwendolenem!

Az ajtó felé indulnak

(*Megáll*) Én csupán egyetlen kérdést szeretnék föltenni önnek, Mr.
Carr. GWEN Milyen pazar gondolat. Mr. Tzara, van egy kérdés, melyet
én tennék föl önnek.
CECILY Mi volt az őszinte véleménye arról a tanulmányról, amelyet
elolvasásra önnek átadtam?
GWEN Hogy tetszett önnek a fejezet, amelyet megmutattam?
CARR (*félénken*) Nagyon... jól van megírva... érdekes stílus...
TZARA (*félénken*) Nagyon... olvastatja magát... Gazdag anyag...
CECILY De mint társadalombírálat - ?
GWEN De mint l'art pour l'art - ?
CARR (*főladja*) Hülyeség! Ez egy örült!
TZARA Katyvasz! Olvashatatlan!
GWEN & CECILY Ó! Képmutatók!
CARR Sajnálom! Szerelemből tettem!
GWEN CECILY Szerelemből?
GWEN Ez igaz...
CECILY Igen, igaz.

Unisonóban a férfiak felé mennek, majd unisonóban meggondolják magukat

GWEN CECILY De intellektuális különbözőségünk leküzdhetetlen
akadályt képez!

Becsukódik utánuk az ajtó. Carr és Tzara a két fő székre roskad

CARR Jut eszembe, úgy hallom, Bennett megmutatja önnek a privát
levelezésemet.

Bennett belép tálcával, rajta pezsgő és poharak két személynek. Kitélti

TZARA Radikális vonzalmak vannak.

CARR Nincs radikálisabb a komornyiknál, akiknek a pezsgőkészlethez való hozzájutását szabályozták.

TZARA El tudom képzelni.

CARR Nos, én véget vettem a dolognak.

TZARA Megrovásban részesítette?

CARR Nem. Több pezsgőben.

TZARA Mi románok még sokat tanulhatunk az angoloktól.

CARR Gondolom, hogy hiányozhat önnek Szófia.

TZARA Gwendolent akart mondani.

CARR (*homlokát ráncolja - kismul*) Bukarestet.

TZARA Ja, persze. Igen. A Balkán Párizsa...

CARR Butaság volt szerintem arra a helyre tenni... (*Kortyol*) Csak nem a '89-es évjáratú Perriet-Jouet?????! !!

BENNETT Nem, konzul úr.

CARR (*meglátta az írást a falon*) Mind elfogyott...?

BENNETT (*rezzenéstelenül*) Tartok tőle, konzul úr.

CARR Jól van, Bennett.

BENNETT Az újságokat meg a táviratokat a fiókos szekrényre tettem, konzul úr.

CARR Van valami érdekes?

BENNETT A Neue Zürcher Zeitung és a Zürcher Post a tegnapi esti előadást a Theater zur Kaufleutében az évad fény-, illetve mélypontjának nevezi, A Zeitung szerint ön fényes diadalt aratott egy igen nehéz szerepben. A nagykövet úr táviratilag gratulál, s egyben megköszöni az ön táviratát. Fölszólítja önt, hogy mindenáron akadályozza meg Uljanovot Svájc elhagyásában. (*Távozik*)

Szünet

CARR Ír bunkó...

TZARA Orosz...

CARR Dehogy - a hogyishíjják - Deirdre.

TZARA Bridget...

Szünet

CARR Joyce!

TZARA Joyce!

CARR Bunkó. Pápaszemes ír tahó... Bejön az öltözőbe, és kezembe nyom tíz frankot, akár valami *borravalót*- hogy nem sült le a - Tarhás

BENNETT (*belép*) Joyce úr.

JOYCE (*belép, izgatott*) Hol a húga?

CARR Kár a gözért, a húgom pénze be van fektetve.

JOYCE Nekem *ön*höz csupán egy kérdésem van -

CARR Es nekem pedig csupán egy kérdésem van *ön*höz- *mégpedig* hogy mi az istennek nem képes legalább egyetlenegyszer az életben azt a zakót fölvenni, amelyet a nadrágja megkíván?

Valóban úgy áll a dolog, hogy Joyce most az első felvonásban viselt öltözékének másik felében van

JOYCE (*méltósággal*) Ha egyszer képes volnék rá, akkor mindig képes volnék. A ruhatáram még annak idején Triesztben elvettette a ritmust, és reciprok darabjai azóta vég nélkül kergetik egymást az éjszakában. Most pedig - volna szíves átadni a huszonöt frankot.

CARR Miféle huszonöt frankot?

JOYCE Ön eladás céljára kapott nyolc jegyet, á öt frank értékben. Könyvelésem szerint eddig mindössze huszonöt frank folyt be öntől. CARR Én háromszázötven frankot költöttem a saját pénzemből, hogy az önök konfekcionált produkciójában legalább egy alak legyen, akiről lerí, hogy valaha ismert egy szabót. Ha ön még további huszonöt frankot kíván legombolni rólam, akkor bíróság elé kell citálnia engem. (*Határozottan*) Ön egy csaló és ripók!

TZARA (*nyújtja Joyce-nak a dossziéját*) Továbbmegyek: a könyve sok tekintetben a ruházatához hasonló. Mint szavak füzére nélkülözi az eleganciát, ám anélkül, hogy önkényes volna; mint elbeszélés bájtalan, s még csak vulgárisnak sem mondható; élményként pedig olyan, mint közös cellában ülni egy fanatikus örülttel, aki a mániáját még nem találta meg.

Gwen és Cecily lép be

JOYCE (*a kéziratot vizsgálja*) Ki adta át önnek olvasásra ezt a kéziratot? GWEN Én!

JOYCE Carr kisasszony, átadtam én önnek vagy nem adtam át gépelesre egy fejezetet, amelyben Bloom Úr kalandjai megfelelnek a Nap Ökrei homéroszi epizódjának?

GWEN Igen, átadott! És csodálatos volt!

JOYCE Akkor ön miért ad vissza nekem egy rossz modorban írt dolgozatot, mely azt kívánja bizonyítani, egyebek közt, hogy Ramsay MacDonald a burzsoázia tányérnyaló lakója?

GWEN (Aaaaah!)

TZARA (Óóóóóh!)

CECILY (Hoppá!)

CARR (Aaaaah!)

JOYCE (*mennydörög*) Carr kisasszony, hol a hiányzó fejezet???

CARR Elnézést - Bloomot mondtam?

JOYCE Azt.

CARR És ez a fejezet, mely terjedelmét, tekintve módfelett elnyújtott, és stílárisan pedig zavaros, nincs néminemű távoli kapcsolatban a bábáskodással?

JOYCE E fejezet a művészi tömörítés csodájaként az angol irodalom teljes skáláját fölhasználja Chaucertől Carlyle-ig azon események leírására, melyek egy dublini szülőotthonban történnek.

CARR (*nyújtja a dossziéját*) Akkor nyilván erről a műről beszélünk.

Gwen és Cecily a fölsimerés kiáltásaival dossziét cserél. Carr és Tzara is odamegy. Gyors, de formális csúcspont, a megfelelő „Cecily!”, „Gwendolen!”, „Henry!”, „Tristan!” kiáltásokkal s a megfelelő ölelésekkel. Zene, a korszak stílusában. A világitás változik. Rövid, formális táncszám. Tzara Gwennel táncol, Carr Cecilyvel. Joyce és Bennett külön, magában táncol. Az eredmény persze a darab teljes szítesése. Carr és Cecily kitáncol a színről. A többiek folytatják, majd ők is kitáncolnak, miközben Öreg Carr táncol be a színtérre Öreg Cecilyvel. Öreg Cecily is persze nyolcvanéves, akár Öreg Carr. Pár lépést táncolnak totyogva

ÖREG CECILY Nem, nem, nem, ez szánalmas, de annyi biztos, hogy bíróság, az volt, elismerem, és a nadrágja is szerepelt a tárgyaláson, de Vlagyimir Iljicsnek még a közelében se járt maga soha, meg a másíknak se, akire már nem emlékszem. Joyce-ra emlékszem, az volt az az ír a szemüveggel, de az már a következő évben, tizen-nyolcban volt - a vonat akkor már rég kifutott az állomásról! Piros kendővel integettem utána, és kiabáltam, hogy éljen a forradalom. és őt meg vitte a vonat a keménykalapjában, és igen, igent mondtam, mikor maga megkért, de ő már milliók vezére volt, mikor maga Algernont játszotta...

CARR Algernon - az volt ő.

ÖREG CECILY Mondtam már, az a következő évben volt -

CARR Mi után?

ÖREG CECILY Még csak nem is látta soha Lenint.

CARR Dehogynem láttam. A kávéházakban láttam. Ismertem őket, mind. A munkámhoz tartozott.

ÖREG CECILY Es sose volt maga konzul.

CARR Nem is mondtam soha, hogy az vagyok.

ÖREG CECILY De mondtam.

CARR Ne igyunk egy csésze teát?

ÖREG CECILY Valami Percy nemtudomki volta konzul.

CARR (Bennett.)

ÖREG CECILY Mi?

CARR (*ingerülten*) Azt mondtam, hogy Bennettnak hívták a konzult!

ÖREG CECILY Hát persze... Bennett... De az már más történet -
CARR Hát iszunk teát, vagy nem iszunk teát?

ÖREG CECILY Es nem is igaz, hogy asszisztáltam neki, mikor Az
imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb fokát írta. Az is az
előző évben volt, kilencszáztizenhatban.

CARR Jaj, Cecily, ha akkor tudom, hogy egy filológus lakozik magában!
(Dühbe gurul) Nem úgy volt - nem azt csinálta - kilencszáztizen-
hatban - nem, tizenhétben. - Hát aztán? Én itt voltam. Ők is itt
voltak. Aztán továbbálltak. Én is továbbálltam. Mindnyájan tovább-
álltunk.

ÖREG CECILY Nem, nem igaz. Itt maradtunk. Sophia hozzáment
ahhoz a művészhez. Én meg magához. Algernont játszotta. Már
mind továbbálltak.

A halványuló fény nagyjából Carron van

CARR Micsoda idők voltak... Zürich a háború alatt. Menekültek,
kémek, száműzöttek, festők, költők, írók, mindenféle radikálisok.
Ismertem valamennyit. Éjszakákat átvitkoztunk... az Odeonban, a
Terrasse-ban... Én három dolgot tanultam meg Zürichben a háború
alatt. Le is írtam őket. Először: az ember vagy forradalmár, vagy
nem az, és ha nem az, akkor még lehet belőle akár művész is.
Másodszor: ha nem lehet művész az ember, még mindig lehet belőle
forradalmár... A harmadikat elfeledtem.

A világítás kialszik

